

**Aanbevelingen civiele vordering en
schadevergoedingsmaatregel
m.b.t. de Wet Terwee en
de Wet ter versterking van de positie van het
slachtoffer**

Oktober 2011

Deze uitgave is gemaakt in samenwerking met het Programma Strafsector en bestemd voor de strafsectoren van de rechtbanken en gerechtshoven.

Rechten

Aan deze uitgave kunnen geen rechten worden ontleend. De weergegeven teksten met interpretaties, modellen, conclusies en aanbevelingen, e.d. zijn op geen enkele wijze bindend. In concrete strafzaken is de rechter dus ook niet gebonden aan de inhoud van deze publicatie.

Contactgegevens

Voor meer informatie kunt u zich wenden tot mr. ing. P.C.T. van Dam
Correspondentieadres: Raad voor de rechtspraak
Programma Strafsector
Postbus 90613
2509 LP Den Haag

De beslissing van de strafrechter op civiele vorderingen en de toepassing van de schadevergoedingsmaatregel, vanaf 1 januari 2011.5

1.	Behandeling als procespartij	6
2.	Ambtshalve onderzoek naar mededeling terechtzitting aan benadeelde partij	7
3.	Strafrechter moet beslissen op civiele vordering	8
4.	Wie kan zich in het strafproces voegen als benadeelde partij?	9
5.	Rechtstreekse schade.....	11
6.	Splitsing van de vordering	13
7.	Bewezen verklaarde of ad informandum gevoegde strafbare feiten	14
8.	Onevenredige belasting	15
9.	Afwijzen of niet-ontvankelijkverklaren.....	17
10.	Bewijs van de schade	18
11.	Begroting van de schade.....	20
12.	Concrete en abstracte schadebegroting	21
13.	Wettelijke rente.....	22
14.	Kosten van bereddering, aangifte en eigen onderzoek	24
15.	Immateriële (ideële) schade.....	25
16.	Hoofdelijke aansprakelijkheid.....	26
17.	Matiging.....	27
18.	Dader nog geen veertien jaar	28
19.	Eigen schuld van het slachtoffer	29
20.	Ontoerekeningsvatbare dader: wel civiele vordering, geen schadevergoedingsmaatregel.....	29
21.	Invloed van een schadeverzekering die de benadeelde heeft afgesloten.....	30
22.	Invloed van een uitkering van het Schadefonds Geweldsmisdrijven	30

Aanbevelingen civiele vordering en schadevergoedingsmaatregel

23.	BTW.....	31
24.	Proceskosten.....	31
25.	Schadevergoedingsmaatregel.....	34
26.	Voorschotregeling.....	35
27.	Verhouding tussen civiele vordering en schadevergoedingsmaatregel	35
28.	Hoger beroep.....	37

De beslissing van de strafrechter op civiele vorderingen en de toepassing van de schadevergoedingsmaatregel, vanaf 1 januari 2011.

Op 1 april 1993 resp. 1 april 1995 is de zogenaamde Wet Terwee in werking getreden (Wet van 23 december 1992, Stb 1993, 29; kamerstukken 21 345).

Met ingang van 1 januari 2011 is, mede ter vervanging en uitbreiding van de Wet Terwee, in werking getreden de Wet van 17 december 2009 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering en het Wetboek van strafrecht ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces (Stb 2010, 1, kamerstukken 30 143 zoals gewijzigd door de Wet van 13 maart 2008, Stb 85, kamerstukken 31 248 en de Wet van 26 november 2009, Stb 525, kamerstukken 31 391).

Hieronder worden de belangrijkste aspecten besproken voor de beslissing door de strafrechter over schadevergoeding aan het slachtoffer van een strafbaar feit. Het is geen volledige behandeling van de Wet Terwee noch van de Wet versterking positie van het slachtoffer in het strafproces.

Tenzij anders vermeld, worden de wettelijke bepalingen bedoeld zoals deze luiden per 1 januari 2011.

Oktober 2011 J.C.A.M. Claassens

1. Behandeling als procespartij

De benadeelde partij neemt als procespartij deel aan het strafproces, voor zover het de vordering tot schadevergoeding betreft. De vaststelling van burgerlijke rechten en verplichtingen – voor de benadeelde partij de aanspraak op en voor de verdachte de verplichting tot betaling van schadevergoeding – moet geschieden in een eerlijk proces dat voldoet aan de voorwaarden van art. 6 EVRM. Een in kracht van gewijsde gegane uitspraak van de strafrechter, voor zover daarin de vordering van de benadeelde partij is toe- of afgewezen, heeft gezag van gewijsde op de voet van art. 235 lid 1 Rv (zie hierna, nr. 8.d).

Gelet op de status van procespartij is het wenselijk

- dat de rechter, die aan het begin van het proces vaststelt welke procesdeelnemers zijn verschenen, ook uitdrukkelijk de aanwezigheid benoemt van de benadeelde partij;
- dat de rechter tijdens de zitting actief de vordering van de benadeelde partij bespreekt en tracht zoveel mogelijk de informatie te verkrijgen die nodig is voor de beslissing over de schadevergoeding, bijvoorbeeld door de benadeelde partij te bevragen en de overige procesdeelnemers de kans te geven eveneens vragen te stellen over de vordering;
- dat de benadeelde partij, afgezien van de van haar ter zitting gevraagde inlichtingen, op de voet van art. 334 lid 3 Sv tweemaal de gelegenheid krijgt haar vordering toe te lichten, en wel de eerste maal nadat de officier van justitie heeft gerequireerd en de tweede maal nadat de officier van justitie heeft gerepliceerd of daartoe in de gelegenheid is gesteld maar daarvan geen gebruik heeft gemaakt. Als gevolg hiervan kan de benadeelde partij in ieder geval ook reageren op het verweer van de verdediging tegen de vordering.

a. Opmerken en rol uitleggen

Het is voor de benadeelde partij van belang te merken dat de rechter weet dat de benadeelde partij aanwezig is. De rechter kan ook al aan het begin van de zitting meedelen dat er wellicht nog vragen worden gesteld over de vordering en dat de benadeelde partij in ieder geval de kans krijgt haar vordering toe te lichten.

b. Vragen stellen aan de benadeelde partij

Het Wetboek van Strafvordering regelt niet de mogelijkheid om ter zitting vragen te stellen aan de benadeelde partij over haar vordering. Toch moet worden aangenomen dat die mogelijkheid bestaat. De eisen van een eerlijk proces omtrent burgerlijke rechten en verplichtingen (art. 6 lid 1 EVRM) houden onder meer in dat een proces op tegenspraak moet kunnen verlopen. Het burgerlijk procesrecht bepaalt mede in dit verband dat de rechter kan bevelen dat een partij inlichtingen en bescheiden moet geven en dat bij het niet voldoen aan dit bevel de rechter de gevolgtrekkingen kan maken die hij geraden acht (art. 22 Rv en art. 88 Rv). En de bepaling van art. 332 Sv dat de strafrechter de niet ter terechtzitting verschenen benadeelde partij kan laten oproepen, zou zinloos zijn als dan vervolgens niet aan die partij vragen kunnen worden gesteld.

c. Benadeelde partij mag tweemaal het woord voeren

Het gebeurt wel dat de officier van justitie afziet van het geven van een reactie op het verweer van de verdediging. De rechter kan dan geneigd zijn meteen het laatste woord aan de verdachte te geven. Maar art. 334 lid 3 Sv verplicht de rechter om dan eerst nog de benadeelde partij de kans te geven het woord te voeren (“*Zij kan andermaal het woord voeren telkens wanneer de officier van justitie het woord heeft gevoerd dan wel tot het voeren daarvan in de gelegenheid is gesteld*”). Zij kan dan nog reageren op het verweer van de verdediging tegen de schadevordering. Overigens verdient het aanbeveling om de vordering benadeelde partij al vóór het requisitoir aan de orde te stellen en de benadeelde partij daarbij de gelegenheid te bieden een nadere toelichting op zijn vordering te geven. De officier van de justitie kan deze toelichting dan direct betrekken in zijn requisitoir. De toelichting van de benadeelde partij vóór het requisitoir doet verder niets af aan de gelegenheid die de benadeelde partij moet worden geboden om na het requisitoir en na de repliek zijn vordering toe te lichten.

d. Correcte bejegening

Art. 288a lid 2 Sv bepaalt dat de voorzitter van de rechtbank zorg draagt voor een correcte bejegening van het slachtoffer of de nabestaanden. Het feit dat deze fatsoensnorm nu in de wet is opgenomen, drukt de omslag uit in het denken over de rol van het slachtoffer in het strafproces: van aanleiding voor de strafzaak tot procesdeelnemer. De benadeelde partij is ook een slachtoffer in de zin van de wet (art. 51a lid 1 Sv). De benadeelde partij is bovendien procespartij die een eerlijk proces over haar schadevordering moet krijgen.

2. Ambtshalve onderzoek naar mededeling terechtzitting aan benadeelde partij

De rechter moet ambtshalve onderzoeken of aan de benadeelde partij een mededeling is gezonden van de datum en het tijdstip van de terechtzitting. Als deze mededeling is verzuimd en de benadeelde partij is niet ter terechtzitting verschenen, dan moet de strafzaak worden aangehouden om dit verzuim te herstellen. Anders wordt de benadeelde partij de mogelijkheid onthouden haar belangen ter zitting te behartigen, bijvoorbeeld door op de voet van art. 334 lid 2 Sv aldaar haar vordering toe te lichten.

a.

Aldus HR 14 oktober 1997, NJ 1998, 156 en HR 14 september 1999, NJ 1999, 722.

De verplichting voor de officier van justitie een dergelijke schriftelijke mededeling toe te zenden, is te vinden in art. 51a lid 3 Sv. Daar is zij algemeen geformuleerd als een verplichting jegens het slachtoffer ‘dat daarom verzoekt’, maar voor het slachtoffer dat tevens benadeelde partij is, heeft zij extra belang met het oog op de behandeling van de civiele vordering.

Het indienen van een voegingsformulier zal in het systeem van de wet (voor zover nodig) tevens moeten worden begrepen als een verzoek aan de officier van justitie om een mededeling te krijgen van datum en tijdstip van de zitting. (In de wetgeving voor 1 januari 2011 was uitdrukkelijk bepaald dat de officier van justitie aan de benadeelde partij zo spoedig mogelijk het tijdstip van de behandeling van de zaak ter terechtzitting moest meedelen, art. 51f lid 1 (oud) Sv).

3. Strafrechter moet beslissen op civiele vordering

Over de civiele vordering moet gelijktijdig met de einduitspraak in de strafzaak uitspraak worden gedaan. Deze beslissing moet met redenen zijn omkleed. De rechter móet op de vordering een beslissing nemen, ook al legt hij ter zake van dezelfde schade reeds de schadevergoedingsmaatregel op.

a.

Op grond van art. 335 Sv beslist de strafrechter over de civiele vordering gelijktijdig met de einduitspraak in de strafzaak (tenzij de benadeelde partij reeds, op de voet van art. 333 Sv zonder onderzoek van de zaak niet-ontvankelijk is verklaard wegens kennelijke niet-ontvankelijkheid).

b.

De beslissing op de vordering van de benadeelde partij moet met redenen zijn omkleed (art. 361 lid 4 Sv). Deze motivering hoeft niet te voldoen aan de eisen van art. 359 lid 2 Sv (uitdrukkelijk onderbouwd standpunt) aldus HR 17 februari 2009, LJN BG 7762, NJ 2009, 122. De laatstgenoemde wetsbepaling ziet immers alleen op de beslissingen omtrent de vragen van art. 348 en 350 Sv.

Indien de rechter – ondanks een verzoek van de verdachte om de vordering niet-ontvankelijk te verklaren omdat deze niet van eenvoudige aard is – die vordering toch ontvankelijk oordeelt, is hij noch op grond van art. 361 Sv noch op grond van enige andere bepaling gehouden dat oordeel nader te motiveren. Door de vordering (ten dele) toe te wijzen brengt de rechter als zijn oordeel tot uitdrukking dat die vordering van een eenvoudige aard is. Dat oordeel is feitelijk en kan in cassatie slechts op zijn begrijpelijkheid worden getoetst (HR 17 juni 1997, LJN ZD0758). Dit neemt niet weg dat het, gelet op de strekking van de nieuwe wet om de positie van het slachtoffer te versterken en meer in het bijzonder om te bevorderen dat de rechter zoveel als mogelijk inhoudelijk beslist op de vordering van de benadeelde partij, wenselijk is dat de rechter uitlegt waarom hij onder het nieuwe criterium voor ontvankelijkheid van oordeel is dat de behandeling van de vordering een onevenredige belasting van het strafgeding oplevert.

Afhankelijk van de mate van betwisting moet de rechter, als hij de vordering toch toewijst, gemotiveerd ingaan op het verweer. Anders kan zich het geval voordoen dat in het licht van het gevoerde verweer niet kan worden gezegd dat de beslissing van de rechter de gronden inhoudt waarop zij berust (HR 17 november 1998, NJ 1999, 151).

c.

De rechter moet beslissen op een civiele vordering. Hij mag die beslissing niet achterwege laten ook al legt hij ter zake van dezelfde schade de schadevergoedingsmaatregel op (HR 12 januari 1999, NJ 1999, 246, rov. 4.5).

Gelet op de bedoeling van de Wet Terwee, die ertoe strekt de positie van het slachtoffer in het strafproces te verbeteren, kan en moet de rechter dan zowel de vordering van de benadeelde partij toewijzen als de schadevergoedingsmaatregel opleggen, maar dit uitdrukkelijk doen in de vorm van een alternatieve vergoedingsplicht in de zin dat de verdachte is gekwetten van zijn plicht tot schadeloosstelling van het slachtoffer indien en voor zover hij heeft voldaan aan een van de hem opgelegde wijzen van vergoeding van de door het slachtoffer geleden schade ((HR 12 januari 1999, NJ 1999, 246, rov. 4.6.2 en HR 5 oktober 1999, LJN ZD1560, NJ 1999, 789, rov. 5.2 en 5.3). Dit is anders indien de benadeelde partij te kennen geeft dat zij geen behoefte meer heeft aan toewijzing van haar vordering, zodat zij als ingetrokken kan worden beschouwd (HR 12 januari 1999, NJ 1999, 246, rov. 4.6.3).

4. Wie kan zich in het strafproces voegen als benadeelde partij?

4.1. Eerst en vooral: degene die rechtstreeks schade heeft geleden door een strafbaar feit (art. 51f lid 1 Sv).

a. Wetsgeschiedenis

Van rechtstreekse schade is sprake indien iemand is getroffen in een belang dat door de overtreden strafbepaling wordt beschermd. In het algemeen beschermen strafbepalingen niet het belang van rechtsoptvolgers noch van derde belanghebbenden, zodat doorgaans alleen het slachtoffer zelf zich als benadeelde partij kan voegen in het strafproces. Zo beoogt art. 287 Sr alleen bescherming te bieden aan degene die van het leven wordt beroofd maar niet aan diens nabestaanden. De nabestaanden van het slachtoffer beschikken (afgezien van de hierna te bespreken bijzondere wettelijke regeling van art. 51f lid 2 Sv) als niet-rechtstreeks benadeelden niet over de bevoegdheid zich te voegen in het strafproces. In de nieuwe Wet versterking positie slachtoffer in het strafproces is dit niet anders, hoewel deze wet wel een aantal rechten van het slachtoffer, zoals het recht op informatie en het recht op kennisgeving van en toevoeging van stukken aan het dossier van toepassing verklaart op nabestaanden (art. 51d Sv). Evenmin heeft degene die krachtens cessie of subrogatie in de rechten van het slachtoffer treedt, het recht zich te voegen als benadeelde partij. Art. 350 Sr beschermt slechts de eigenaar van het vernielde goed en niet de verzekeraar die krachtens de verzekeringsovereenkomst de schade uitkeert aan de eigenaar.

Aan de voorwaarde dat de schade een rechtstreeks gevolg is van het bewezen verklaarde feit, is voldaan als in de telastlegging de gedraging is omschreven die de schade heeft veroorzaakt, ongeacht of de schade in de telastlegging is vermeld.

(MvT bij de Wet Terwee, Kamerstukken II, 21 345, nr.3, p. 11-12)

b. Geen bijzonder causaal verband tussen delict en schade

De eis van rechtstreekse schade verwoordt geen bijzonder causaal verband tussen delict en schade, maar strekt er primair toe de kring af te bakenen van personen die zich als benadeelde partij kunnen voegen in het strafproces. Rechtstreekse schade is dan geleden door degenen aan wie onmiddellijk door het strafbare feit schade is toegebracht, zoals het slachtoffer van het strafbare feit. Secundair impliceert de rechtstreeksheid dat het bewezen verklaarde feit de grondslag moet bieden voor de vordering. De schadetoebrengende gedraging moet (expliciet of impliciet) door de bewezenverklaring worden bestreken (M.S. Groenhuijsen, noot bij HR 18 april 2006, NJ 2007, 295).

Maar uit de tenlastelegging hoeft niet te blijken of en zo ja welke schade het feit heeft veroorzaakt.

c. Heling

Niet juist is de opvatting dat de strafbaarstelling van heling niet (mede) strekt ter bescherming van de belangen van de rechthebbende op het geheele goed. De concrete omstandigheden van het geval zijn bepalend voor de beantwoording van de vraag of voldoende causaal verband bestaat tussen de helingshandeling en de door de rechthebbende op het geheele goed geleden schade om te kunnen aannemen dat deze door die helingshandelingen rechtstreekse schade heeft geleden (HR 24 maart 1998, NJ 1998, 537).

4.2. Verder noemt de wet (art. 51f lid 2 Sv) limitatief enkele categorieën van personen die zich kunnen voegen hoewel ze geen rechtstreekse schade hebben geleden door het strafbare feit, maar uitsluitend indien degene die rechtstreeks schade heeft geleden – dit is de in art. 51f lid 1 Sv bedoelde persoon - is overleden ten gevolge van het strafbare feit en uitsluitend ten aanzien van de in dit artikel genoemde vorderingen. De wet wijst aan:

- diens erfgenamen terzake van hun onder algemene titel verkregen vordering;
- de personen bedoeld in art. 6:108 lid 1 en 2 BW terzake van de daar bedoelde vorderingen.

a. Erfgenamen

Voorbeeld van het eerste (door erfgenamen te vorderen schade) is zaakschade veroorzaakt door het strafbare feit, die de overledene, ware hij in leven gebleven, zelf had kunnen vorderen in het strafproces.

b. Kosten van lijkbezorging

Voorbeeld van het tweede is degene die de kosten van lijkbezorging (begraveniskosten) heeft gedragen. Dit omvat de kosten van de uitvaart (dienst, kist, crematorium, ontvangst genodigden, kosten lijkwagen e.d.) en van het graf en de grafsteen, een en ander voor zover het gaat om, gezien de omstandigheden waarin de overledene leefde, in redelijkheid gemaakte kosten. Hieronder kunnen ook vallen de kosten van vliegtickets van de dochter van de overledene en haar echtgenoot in verband met de begraving van het slachtoffer in het buitenland (HR 31 maart 2009, LJN BH0180).

c. Slachtoffer overleden maar niet tengevolge van het strafbare feit

De wetgever heeft niet de mogelijkheid willen openen dat in geval van overlijden van het slachtoffer de erfgenamen zich als benadeelde partij voegen – immers erfgenamen lijden deze schade niet rechtstreeks door het strafbare feit. Hierop heeft de wetgever een uitzondering gemaakt in het geval van art. 51a lid 2 (oud) Sv, thans art. 51f lid 2 Sv te weten dat de rechtstreeks benadeelde is overleden ten gevolge van het strafbare feit. Zie voor het laatste HR 19 april 2005, LJN AS9225, NJ 2007, 510. Dit geval betrof diefstal van bankoverschijfformulieren, met behulp waarvan vervolgens geld was afgeschreven van de rekening van de bestolene. In de strafzaak tegen de dief vorderde de erfgename van het inmiddels overleden slachtoffer, welk overlijden geen gevolg was van die diefstal, vergoeding van het wederrechtelijk afgeschreven bedrag. Volgens de Hoge Raad heeft de wetgever die schade voor wat de erfgenamen betreft niet als rechtstreekse schade beschouwd. De benadeelde partij moest dus niet-ontvankelijk worden verklaard.

d. Slachtoffer heeft zich gevoegd en overlijdt vervolgens, maar niet ten gevolge van het strafbare feit

Indien het slachtoffer van een strafbaar feit zich met een civiele vordering heeft gevoegd in het strafproces op de voet van art. 51f lid 1 Sv en vervolgens overlijdt, terwijl dit overlijden geen gevolg is van het strafbare feit, dan behoort de reeds ingediende vordering tot de nalatenschap. De erfgenamen als zodanig, dit zijn rechtsopvolgers onder algemene titel, kunnen de voeging overnemen. In het Wetboek van burgerlijke rechtsvordering is dit geregeld in art. 225 en 227 (schorsing resp. hervatting van het rechtsgeding) en, voor het geval van overlijden van een procespartij tijdens de beroepstermijn, in art. 341 of 403, dit is de mogelijkheid voor erfgenamen om een rechtsmiddel in te stellen tegen een vonnis waarbij hun erflater partij was.

In een geval waarin het slachtoffer was overleden (anders dan ten gevolge van het strafbare feit) na toewijzing van de civiele vordering in eerste aanleg overwoog de Hoge Raad (HR 13 juli 2010, LJN BL9105) dat de vordering in hoger beroep van rechtswege voortduurde ex art. 421 lid 2 Sv en dat dit niet anders is indien de benadeelde partij inmiddels is overleden. Voorts “staat de omstandigheid dat een benadeelde partij ten tijde van de op diens vordering te nemen beslissing is overleden aan toewijzing van de

vordering niet in de weg, ook niet indien zij strekt tot vergoeding van immateriële schade” waarbij nog wordt benadrukt dat het recht op immateriële schadevergoeding vatbaar is voor overgang op de erfgenamen van de benadeelde partij gelet op het bepaalde in art. 6:106 lid 2 BW (rov. 2.6). Met betrekking tot de schadevergoedingsmaatregel wordt overwogen dat de in art. 36f lid 2 Sr bedoelde aansprakelijkheid van de verdachte jegens het slachtoffer niet door diens overlijden teloor gaat en dat diens erfgenamen dan tot de kring van begunstigen van de schadevergoedingsmaatregel kunnen worden gerekend. Hierbij verdient nog aantekening, aldus de Hoge Raad, dat de rechter in een zodanig geval niet met zoveel woorden hoeft te bepalen dat de maatregel ten behoeve van de erfgenamen van het slachtoffer wordt opgelegd en dat kan worden volstaan met oplegging “ten behoeve van het slachtoffer” (rov. 2.7).

4.3. De verdachte kan de voegingsprocedure niet benutten om een tegenvordering op de benadeelde partij in te stellen. Het Wetboek van Strafvordering voorziet niet in een vordering in reconventie.

a. Jurisprudentie

Zie HR 3 oktober 2006, LJN AW3559, rov. 3.4: “Voor zover in het middel tevens wordt bedoeld te klagen over 's Hofs oordeel dat de verdachte ook geen vordering in reconventie kan instellen, miskent het dat een vordering van een benadeelde partij, hoezeer ook in materiële zin van civielrechtelijke aard, in procesrechtelijke zin is ingebed in het strafrecht (vgl. Kamerstukken I 1992-1993, 21 345, nr. 36, blz. 1-2). In het Wetboek van Strafvordering is niet voorzien in een vordering in reconventie”.

5. Rechtstreekse schade

Van rechtstreekse schade is sprake indien de benadeelde is getroffen in een belang dat door de geschonden strafbepaling – waarop de tenlastelegging is toegesneden – wordt beschermd. Men spreekt wel van de relativiteitseis.

Bij de uiteindelijke beslissing van de rechter gaat het niet meer om het tenlastegelegde, maar om het bewezen verklaarde feit.

a. Enkele voorbeelden uit de rechtspraak

- HR 24 maart 1998, NJ 1998, 537: strafbaarstelling van heling strekt mede ter bescherming van belang van rechthebbende op het gehele goed. Onder omstandigheden kan er genoeg causaal verband zijn tussen helingshandeling en schade om te kunnen aannemen dat de rechthebbende de schade heeft geleden ten gevolge van de helingshandeling.

- HR 17 februari 1998, NJ 1998, 449: voetganger met hond bij zich wordt doodgereden door dronken automobilist. Hond is gewond, verzorgd door dierenarts. Veroordeling ex art. 6 WVV 1994. Kosten dierenarts, hoewel niet in tenlastelegging opgenomen, kunnen worden gezien als rechtstreeks gevolg van bewezen verklaarde feit.

- HR 29 januari 2002, LJN AD7013: met gestolen bankpasje worden kort na diefstal betalingen gedaan. Veroordeling wegens diefstal van bankpasje. Schade door de onrechtmatige betalingen staat in zodanig nauw verband met diefstal pasje dat de diefstal rechtstreeks deze schade heeft veroorzaakt, ook al is niet vastgesteld wie uiteindelijk de onrechtmatige betalingen heeft verricht.

Aanbevelingen civiele vordering en schadevergoedingsmaatregel

- HR 12 februari 2002, LJN AD6933: verdachte stelt tegen beloning zijn bankrekening ter beschikking. Op die rekening wordt via onrechtmatige opdracht geld bijgeschreven. Veroordeling wegens medeplegen opzetheling van geld. Bank die de onrechtmatige opdracht te goeder trouw heeft uitgevoerd, vergoedt verplicht schade van rekeninghouder van wiens rekening het geld was afgeschreven, en vordert deze schade als benadeelde partij in strafzaak tegen heler. Zo nauw verband tussen bewezen verklaarde medeplegen van opzetheling en de valsheid in geschrift (valse betalingsopdracht) waardoor de heler het geld verkreeg dat de bank door de opzetheling rechtstreeks schade heeft geleden.

- HR 17 november 1993, NJ 1994, 244. Verdachte schiet gaspistool af op A en wordt veroordeeld wegens mishandeling van A. Dichtbij staande B heeft gehoorschade opgelopen en vordert deze, maar wordt niet-ontvankelijk verklaard omdat de tenlastelegging uitsluitend een tegen A gepleegd delict betrof.

Ter vergelijking: in het burgerlijk recht geldt, net als in het strafrecht, de relativiteitseis. Deze wordt echter gecorrigeerd doordat tegelijkertijd ongeschreven zorgvuldigheidsnormen gelden die wel kunnen strekken ter bescherming tegen schade, ook al strekt de geschreven en tenlastegelegde norm daar niet toe. De strafrechter mag deze ongeschreven normen niet toepassen omdat hij dan buiten de grondslag van de tenlastelegging treedt. Bij de burgerlijke rechter zou B wel degelijk ontvankelijk zijn en kans van slagen hebben.

-HR 15 april 2003, NJ 2003, 377: veroordeling wegens feitelijk leiding geven aan bedrieglijke bankbreuk door vennootschap. Curator van gefailleerde vennootschap is uit hoofde van zijn bijzondere positie als vertegenwoordiger van de gezamenlijke schuldeisers bevoegd voor de belangen van die schuldeisers in rechte op te komen en kan zich voegen terzake van de schade die de verdachte als gevolg van het bewezen verklaarde feit rechtstreeks heeft toegebracht aan de daardoor benadeelde gezamenlijke schuldeisers van de vennootschap.

- HR 9 december 2008, LJN BF5074: oplichting van een groot aantal personen, onder wie A, B en C. Hof wijst hun schadevorderingen toe, maar ook die van D en E die in de bewezenverklaring niet worden genoemd. HR stemt hiermee in nu hof kennelijk heeft geoordeeld dat de schade van D en E in zodanig nauw verband staat met de uit de bewijsvoering blijkende gedragingen van verdachte dat die schade rechtstreeks aan D en E is toegebracht. Daaraan doet niet af dat D en E niet bij naam worden genoemd in de tenlastelegging.

- HR 20 oktober 1992, NJ 1993, 157: veroordeling wegens medeplichtigheid aan opzettelijk teweegbrengen van ontploffing (art. 157 Sr) nadat iemand vuurwerkbom had gegooid in vak P bij voetbalwedstrijd Ajax-Feijenoord. Tenlastelegging noemt geen gekwetste personen noch schade. Benadeelde vordert vergoeding van schade aan lijf en kleding en immateriële schade. Geschonden norm van art. 157 Sr strekt mede ter bescherming tegen deze schade. HR verwerpt cassatiemiddel dat stelt dat deze veroordeling geen grondslag kon vormen voor de gevorderde schadevergoeding.

- HR 15 februari 2011, LJN BP0095: veroordeling voor hennepcultuur en diefstal van elektriciteit in een huurwoning. Verhuurder/eigenaar vordert als benadeelde partij vergoeding van onder meer schade ontstaan door beschadigingen aan de woning en de inboedel. HR herhaalt dat van rechtstreekse schade sprake is indien iemand is getroffen in een belang dat door de overtreden strafbepaling wordt beschermd. s Hof's toewijzing van de vordering van de benadeelde partij behoeft nader motivering nu het hof heeft nagelaten inzichtelijk te maken welke door de benadeelde partij aangevoerde schadeposten het of als rechtstreekse schade heeft aangemerkt.

A-G Machielse (CAG nr. 6.6) stelt: "Weliswaar is de benadeelde partij, eigenaar van de woning waarin de hennepplantage is aangetroffen, in haar belangen geschaad doordat er schade aan de woning en de inboedel is ontstaan, maar mijns inziens is zij niet degene die rechtstreeks schade heeft geleden. De vraag immers of de geschonden norm van art. 3 Opiumwet en de geschonden norm van art. 310 Sr mede strekt tot

bescherming tegen schade zoals door de benadeelde partij gesteld, dient ontkennend te worden beantwoord. Het betreft vermogensschade die door een derde wordt geleden.”

6. Splitsing van de vordering

Voeging is ook mogelijk voor een deel van de totale vordering (art. 51f lid 3 Sv). Daarmee wordt de vordering voor het meerdere niet prijsgegeven.

De rechter kan op de ingediende vordering deels een inhoudelijke beslissing nemen (toewijzen of afwijzen) en de vordering voor het andere deel niet-ontvankelijk verklaren. Het laatstbedoelde deel kan nog aan de burgerlijke rechter worden voorgelegd.

a. Splitsing

Vóór de Wet Terwee betekende voeging in het strafproces dat de eiser niet méér kon vorderen dan het wettelijke maximum (1500 gulden) en dat hij zijn vordering voor het meerdere prijs gaf. Door inwerkingtreding van de Wet Terwee (1993/1995) verviel het maximumbedrag waarvoor men zich kon voegen (dit werd vervangen door een kwalitatief criterium, te weten dat de vordering eenvoudig genoeg moet zijn) en kan de benadeelde zijn vordering splitsen.

Splitsing van de vordering beoogt het mogelijk te maken dat de strafrechter kan oordelen over een niet te ingewikkeld deel van de vordering, terwijl het overige deel zonodig aan de burgerlijke rechter kan worden voorgelegd.

Onder de nieuwe Wet versterking positie van het slachtoffer in het strafproces geldt dat splitsing van de vordering er toe strekt dat de strafrechter inhoudelijk kan oordelen over een (zo groot mogelijk) deel van de vordering, terwijl het gedeelte waarvan de behandeling een onevenredige belasting van het strafgeding oplevert niet-ontvankelijk kan worden verklaard, zodat het nog aan de burgerlijke rechter kan worden voorgelegd. Zie verder hieronder nr. 8 over ‘onevenredige belasting’.

b. Gedeeltelijke niet-ontvankelijkverklaring

In art. 361 lid 3 Sv wordt de rechter de bevoegdheid gegeven een vordering gedeeltelijk niet-ontvankelijk te verklaren indien de inhoudelijke behandeling van dat deel van de vordering een onevenredige belasting van het strafgeding oplevert.

Uiteraard kan de rechter ook beslissen dat de ingediende vordering geheel niet ontvankelijk is dan wel over de gehele vordering een inhoudelijke beslissing geven. Hier moet worden benadrukt dat de wetgever wenst dat de strafrechter zoveel mogelijk inhoudelijk beslist en de vordering slechts niet-ontvankelijk verklaart voor zoveel dit binnen het kader van het strafproces niet anders kan. Zie onder het kopje ‘onevenredige belasting’ waar wordt uitgelegd waarom het criterium ‘eenvoudig’ is vervangen door ‘onevenredige belasting van het strafgeding’.

c. Voorschot

Regelmatig vordert een benadeelde partij in het strafproces een in haar ogen eenvoudig vast te stellen voorschot op een nader vast te stellen totale schadevergoeding.

Opmerking verdient dat in het burgerlijk recht een voorschot een voorlopige vaststelling is van de te betalen schadevergoeding, die later wordt gevolgd door een definitieve vaststelling. Het definitieve bedrag kan hoger of lager zijn dan het voorschot.

In het strafproces echter is de begroting van de omvang van de schade niet voorlopig. Het toegewezen bedrag wordt definitief zodra het strafvonnis, waarvan de beslissing omtrent de schadevergoeding deel uitmaakt, onherroepelijk wordt. HR 19 maart 2002, NJ 2002, 497 overwoog dat het oordeel van de rechtbank dat de vordering van de benadeelde partijen zowel voor het materiële als voor het immateriële deel als voorschot wordt toegewezen, aldus moet worden verstaan dat de gevorderde bedragen strekken tot vergoeding van een gedeelte van de schade die door de benadeelde partijen rechtstreeks is geleden door het bewezen verklaarde feit en voorts dat de vorderingen ten aanzien van die bedragen eenvoudig van aard zijn, zodat zij zich lenen voor toewijzing door de strafrechter.

7. Bewezen verklaarde of ad informandum gevoegde strafbare feiten

Voeging is mogelijk – en de benadeelde partij is slechts dan ontvankelijk – indien aan de benadeelde partij rechtstreeks schade is toegebracht door het bewezen verklaarde feit dan wel door een op de dagvaarding vermeld en door de verdachte erkend ad informandum gevoegd strafbaar feit.

a. Ad informandum gevoegde strafbare feiten en voeging

De wettelijke regeling tot 1 januari 2011 maakte voeging alleen mogelijk voor rechtstreekse schade tengevolge van het bewezen verklaarde feit.

Thans is voeging ook mogelijk ter zake van ad informandum gevoegde strafbare feiten mits deze op de dagvaarding zijn vermeld. De wet drukt het zo uit: “een strafbaar feit waarvan in de dagvaarding is meegedeeld dat het door de verdachte is erkend en ter kennis van de rechtbank wordt gebracht, en waarmee door de rechtbank bij de strafoplegging rekening is gehouden” (art. 361 lid 2, b Sv).

Dan kan ook de schadevergoedingsmaatregel worden opgelegd (art. 36f lid 1 Sr).

Indien de verdachte op de terechtzitting het ad informandum feit alsnog tegenspreekt, kan de rechter dat feit niet betrekken in de strafoplegging (“niet meenemen”) en moet de benadeelde partij niet-ontvankelijk worden verklaard. Het lijkt aangewezen dat de officier van justitie dan, reeds met het oog op het belang van de benadeelde partij, voor dit feit een aparte vervolging begint.

b. Overgangsrecht

Let op: civiele vordering en schadevergoedingsmaatregel voor ad informandum gevoegde strafbare feiten zijn slechts mogelijk terzake van strafbare feiten die zijn begaan na inwerkingtreding van de nieuwe wet per 1 januari 2011 (art. X van de Wet van 17 december 2009, Stb. 2010, 1) dit vanwege het verbod van terugwerkende kracht van art. 1 lid 1 Sr.

8. Onevenredige belasting

De strafrechter mag slechts dan een vordering van de benadeelde partij niet-ontvankelijk verklaren, indien behandeling van deze vordering naar het oordeel van de rechter een onevenredige belasting van het strafgeding oplevert. Dit nieuwe criterium vervangt de oude maatstaf dat de vordering eenvoudig genoeg moet zijn. Het wil bewerkstelligen dat de rechter zoveel als mogelijk de civiele vordering inhoudelijk beoordeelt.

a. Onevenredige belasting in plaats van niet-eenvoudig

De oude wet bepaalde dat de rechter de vordering van de benadeelde partij niet-ontvankelijk kon verklaren indien de vordering naar het oordeel van de rechtbank niet van zo eenvoudige aard was dat zij zich leende voor behandeling in het strafgeding (art. 361 lid 3 (oud) Sv). Op de toepassing in de praktijk van dit criterium is de kritiek gekomen dat het te snel en ongemotiveerd werd toegepast, zodat te vaak een vordering niet inhoudelijk werd behandeld. Daarom is bij amendement Wolfsen en Teeven (30 143, nr. 16) een nieuw criterium in de wet gekomen dat bedoelt strenger te zijn dan het eenvoud-criterium. Het is ontleend aan de bijdrage van A.L.J. van Strien in het eerste interim-rapport van Strafvordering 2001, blz. 269-270. Blijkens de toelichting op het amendement is de strekking dat de rechter minder snel dan tot nu vaak het geval was een vordering niet-ontvankelijk verklaart op de grond dat hij deze niet eenvoudig genoeg acht. Anders gezegd: de rechter moet meer moeite doen om de vordering inhoudelijk te beoordelen. Pas als de behandeling van de vordering een onevenredige belasting van het strafgeding meebrengt, mag hij de vordering niet-ontvankelijk verklaren. De indieners van het amendement noemen voorbeelden die in hun ogen niet meer mogen leiden tot niet-ontvankelijkverklaring: het enkele feit dat de vordering wordt betwist of niet onmiddellijk met bewijsmiddelen wordt onderbouwd, dat het gevorderde bedrag hoger is dan gemiddeld of dat een enkele getuige of deskundige moet worden gehoord.

Bij het laatste voorbeeld moet echter worden opgemerkt dat art. 334 lid 1 Sv de benadeelde partij de mogelijkheid ontzegt zelf getuigen of deskundigen aan te brengen tot het bewijs van de schade. Deze bepaling uit de Wet Terwee is door de nieuwe wet niet gewijzigd. Aan deze bepaling liggen blijkens de MvT bij het wetsvoorstel Terwee drie overwegingen ten grondslag: (i) een vordering die met getuigen moet worden bewezen, is veelal niet eenvoudig van aard; (ii) de mogelijkheid van vertraging (onder andere omdat het horen van een getuige kan leiden tot een tegengetuige), waardoor de strafzaak op de achtergrond kan geraken; (iii) de mogelijkheid van de benadeelde om de officier van justitie te vragen in het vooronderzoek een getuige of deskundige te doen horen omtrent de schade (21 345, nr. 3, p. 16; nr. 5, p. 5; nr. 9, p. 1-2).

Opmerking verdient nog dat art. 334 Sv er weliswaar aan in de weg staat dat de benadeelde partij zelf getuigen of deskundigen aanbrengt, maar de rechter niet verhindert een getuige of deskundige te horen met het oog op de vordering van de benadeelde partij. Daarbij geldt de begrenzing dat de behandeling van de vordering naar het oordeel van de rechter geen onevenredige belasting van het strafgeding mag opleveren. Wellicht moet de toelichting op het amendement Wolfsen-Teeven over het horen van een enkele getuige of deskundige worden begrepen in dit kader.

Zie over art. 334 Sv ook hieronder nr. 10.b.

b. Strekking wetswijziging

De strekking van deze wetswijziging mag niet worden onderschat. Aan de strafrechter is opgedragen om serieus moeite te doen de civiele vordering zoveel als mogelijk inhoudelijk te beoordelen. Daartoe is ook het criterium 'onevenredige belasting' geïntroduceerd, zoals hierboven al is behandeld. Daarnaast kan in veel gevallen de schade, als zij niet precies kan worden begroot aan de hand van bewijsstukken, worden geschat (art. 6:97 BW) of kan worden volstaan met slechts gedeeltelijke niet-ontvankelijkverklaring van de vordering.

Aanbevelingen civiele vordering en schadevergoedingsmaatregel

Van belang is ook dat de benadeelde partij op het voegingsformulier voldoende informatie geeft om een behoorlijke begroting van de schade mogelijk te maken en/of zelf ter terechtzitting komt om desgevraagd de vordering nader toe te lichten. Van de aanwezigheid van de benadeelde partij moet de rechter dan ook actief gebruik maken om relevante informatie voor de beslissing op de civiele vordering te verkrijgen. De benadeelde partij is een echte procespartij binnen het strafgeding (voor zover het de vordering tot schadevergoeding betreft), die dan ook als zodanig moet worden behandeld.

c. Strafzaak aanhouden?

Een vaak voorkomende situatie is dat de vordering van de benadeelde partij, gelet op het verweer van de verdachte, zonder nadere informatie niet eenvoudig te beoordelen is. Als de benadeelde partij, die wel op de hoogte is gesteld van de strafzitting daar niet aanwezig is, moet de strafzaak dan worden aangehouden zolang met een bevel tot oproeping van de benadeelde partij op de voet van art. 332 Sv? Veelal zal een aanhouding uitsluitend om deze reden een onevenredige belasting van het strafgeding vormen. Een van de doelen van het strafgeding is een efficiënte en tijdige afdoening van de strafzaak. Dit moet dan worden afgewogen tegen het belang van de benadeelde partij bij een inhoudelijke beoordeling van haar vordering. Uiteindelijk is dit een afweging van de rechter waarbij alle omstandigheden van het geval een rol spelen. In dit verband kan meewegen of de benadeelde partij om aanhouding heeft verzocht en haar belang daarbij heeft uiteengezet.

d. Toereikende mogelijkheid voor de staving van eis en /of verweer?

Soms moet de strafrechter, ter verzekering van een eerlijk proces over de schadevergoeding, de vordering niet-ontvankelijk verklaren als hij “niet verzekerd acht dat beide partijen in voldoende mate in de gelegenheid zijn geweest om naar voren te brengen hetgeen zij ter staving van de vordering, onderscheidenlijk tot verweer tegen de vordering kunnen aanvoeren en, voor zover nodig en mogelijk, daarvan bewijs te leveren.” (HR 15 september 2006, LJN AV2654, NJ 2007, 484).

De Hoge Raad legt in dit arrest uit dat de voegingsprocedure in het strafproces slechts in beperkte mate plaats biedt aan bewijslevering (art. 334 Sv) en dat er geen eigen recht van cassatieberoep van de benadeelde partij is indien niet een van de strafpartijen in cassatie gaat. Toch heeft een in kracht van gewijsde gegane uitspraak van de strafrechter, voor zover daarin de vordering van de benadeelde partij is toe- of afgewezen, gezag van gewijsde op de voet van art. 236 lid 1 Rv. De Hoge Raad overweegt dan:

“Het is juist dat de aldus voorziene procedure aan de benadeelde partij en de verdachte niet dezelfde processuele waarborgen biedt als een gewone civielrechtelijke procedure. Hierin wordt echter in afdoende mate voorzien door art. 361 lid 3 Sv., welke bepaling in het licht van art. 6 lid 1 EVRM aldus moet worden uitgelegd dat zij de strafrechter tot niet-ontvankelijkverklaring verplicht indien hij niet verzekerd acht dat beide partijen in voldoende mate in de gelegenheid zijn geweest om naar voren te brengen hetgeen zij ter staving van de vordering, onderscheidenlijk tot verweer tegen de vordering kunnen aanvoeren en, voor zover nodig en mogelijk, daarvan bewijs te leveren.

De regeling is derhalve niet in strijd met art. 6 lid 1 EVRM. Hierbij verdient aantekening dat deze bepaling niet ertoe verplicht om in civiele procedures berechting in meer dan één feitelijke instantie mogelijk te maken.”

Dit arrest is geweest onder het eenvoud-criterium, maar zal evenzeer gelden voor de maatstaf dat het strafproces niet onevenredig mag worden belast door behandeling van de civiele vordering.

Opmerking verdient dat een dergelijke niet-ontvankelijkverklaring in het voordeel van de benadeelde partij kan werken nu zij tot gevolg heeft dat haar vordering niet wordt afgewezen en vervolgens nog kan worden voorgelegd aan de burgerlijke rechter.

9. Afwijzen of niet-ontvankelijkverklaren

De civiele vordering moet (geheel of gedeeltelijk) niet-ontvankelijk worden verklaard als niet wordt voldaan aan de voorwaarden die worden gesteld in art. 361 leden 2 en 3 Sv. Deze voorwaarden zijn:

- aan de verdachte wordt een straf of maatregel opgelegd dan wel hij wordt schuldig verklaard zonder oplegging van straf of maatregel;
- aan de benadeelde partij is rechtstreeks schade toegebracht door het bewezen verklaarde of op de dagvaarding vermelde ad informandum gevoegde feit;
- de behandeling van de vordering levert naar het oordeel van de rechter geen onevenredige belasting op van het strafgeding.

Niet-ontvankelijkverklaring houdt in dat de rechter geen inhoudelijk oordeel geeft over de vordering. De niet-ontvankelijk verklaarde benadeelde partij kan haar vordering desgewenst nog voorleggen aan de burgerlijke rechter.

De civiele vordering moet (geheel of gedeeltelijk) worden afgewezen indien de rechter de vordering inhoudelijk beoordeelt en tot de conclusie komt bijvoorbeeld dat het bestaan van de gestelde schade niet aannemelijk is geworden, of dat de gevorderde schade onvoldoende causaal verband heeft met het bewezen verklaarde feit en redelijkerwijze niet aan de verdachte kan worden toegerekend.

a. Niet-ontvankelijk

Behalve de genoemde gevallen, die zijn te vinden in art. 361 leden 2 en 3 Sv, zijn er meer gevallen denkbaar waarin de vordering niet-ontvankelijk moet worden verklaard.

Denk aan het verjaard zijn van de vordering naar regels van burgerlijk recht. Civielrechtelijke verjaring heeft tot gevolg dat de rechtsvordering teniet gaat. Dan kan de benadeelde partij in die vordering niet worden ontvangen. Dit staat overigens niet in de weg aan het opleggen van de schadevergoedingsmaatregel (HR 13 juli 2010, LJV BM0912, NJ 2010, 459. Zie ook hierna nr. 27).

Een ander voorbeeld is dat de burgerlijke rechter al een beslissing heeft gegeven over exact dezelfde vordering. Dit heet het negatief gezag van gewijsde: over een aanspraak waaromtrent tussen dezelfde partijen reeds in een vonnis is beslist, dient de rechter niet opnieuw te beslissen, behoudens in het kader van een rechtsmiddel dat tegen dat vonnis is aangewend (gesloten stelsel van rechtsmiddelen).

In zijn conclusie voor HR 19 februari 2010, LJV BK9031, NJ 2010, 131 stelt ook A-G Aben zich op het standpunt dat de benadeelde partij niet-ontvankelijk moet worden verklaard indien over haar vordering door de civiele rechter reeds is beslist of ingeval die vordering daar nog aanhangig is. In die zaak overwoog de HR:

“3.4. De geschiedenis van de totstandkoming van art. 361 (oud) Sv houdt ten aanzien van deze problematiek het volgende in: "Zo zal de strafrechter als het slachtoffer reeds een civiele schadevergoedingsprocedure is gestart, de civiele vordering buiten beschouwing kunnen laten." (Kamerstukken I, 1992-1993, 21 345, nr. 36b, p. 1.).

3.5. Het Hof heeft als zijn oordeel tot uitdrukking gebracht dat de omstandigheid dat de benadeelde partij [benadeelde partij] zich tot de civiele rechter heeft gewend en dat deze bij vonnis van 21 maart 2007 voor recht heeft verklaard dat de gedaagde (de verdachte) aansprakelijk is voor de schade van [benadeelde partij] als gevolg van het in de onderhavige zaak bewezenverklaarde strafbare feit, meebrengt dat [benadeelde partij] in de onderhavige strafzaak niet in zijn vordering kan worden

Aanbevelingen civiele vordering en schadevergoedingsmaatregel

ontvangen. Dat oordeel geeft, mede in het licht van de hiervoor onder 3.4 weergegeven wetsgeschiedenis geen blijk van een onjuiste rechtsopvatting, terwijl het evenmin onbegrijpelijk is.”

Overigens heeft de Hoge Raad in zijn arrest van 26 april 2011, LJN BP1279 deze kwestie anders benaderd door te overwegen:

“2.5. (...) Het [cassatiemiddel] berust evenwel op de opvatting dat de strafrechter de benadeelde partij niet-ontvankelijk moet verklaren in haar vordering, indien over die vordering door de burgerlijke rechter reeds is beslist of indien die vordering bij de burgerlijke rechter nog aanhangig is. Die opvatting vindt geen steun in het recht. Indien de door de benadeelde partij gevorderde schadevergoeding reeds geheel of gedeeltelijk bij vonnis van de burgerlijke rechter is toegewezen, kan de strafrechter na een daartoe strekkend verweer de benadeelde partij - in zoverre - in haar vordering niet-ontvankelijk verklaren bij gebrek aan belang. In aanmerking genomen hetgeen namens de verdachte omtrent de vordering van de benadeelde partij is aangevoerd, geeft het oordeel van het Hof dat de benadeelde partij ontvankelijk is in haar vordering met betrekking tot de hiervoor genoemde posten, niet blijk van een onjuiste rechtsopvatting en is het niet onbegrijpelijk.”

Opmerking verdient nog dat een niet-ontvankelijkverklaring van de benadeelde partij omdat de burgerlijke rechter al over de vordering heeft geoordeeld niet in de weg staat aan het opleggen van de schadevergoedingsmaatregel terzake van de door het strafbare feit veroorzaakte schade.

Tenslotte kan worden gedacht aan de indiening van de vordering door een niet deugdelijk gemachtigde vertegenwoordiger. Hieromtrent heeft de Hoge Raad beslist dat beginselen van een behoorlijke procesorde meebrengen dat de benadeelde partij niet op die grond niet-ontvankelijk wordt verklaard in haar vordering, dan nadat haar door het openbaar ministerie dan wel door de rechter de gelegenheid is geboden dat verzuim te herstellen en die gelegenheid niet is benut (HR 5 februari 2002, LJN AD5371, NJ 2003, 593, rov. 4.6). Hetzelfde zal gelden indien een minderjarige zelfstandig en niet middels zijn wettelijk vertegenwoordiger een vordering indient. De rechter die bij de voorbereiding van de zaak zulke problemen onderkent, kan het openbaar ministerie verzoeken deze nog voor de zitting te (doen) redresseren.

b. Afwijzen

Als de rechter toekomt aan inhoudelijke beoordeling van de vordering, kan hij deze geheel of gedeeltelijk toewijzen of afwijzen. Alles wat meer wordt gevorderd dan waarop de schade – voor zover deze inhoudelijk kan worden beoordeeld - wordt begroot of geschat, wordt afgewezen. De grondslag hiervoor kan zijn dat de rechter bepaalde schade niet bewezen acht, of dat die schade redelijkerwijs niet kan worden toegerekend aan de verdachte, of dat de rechter eenvoudigweg tot een lagere schatting komt van de omvang van de schade.

Indien ter zitting blijkt dat de verdachte de gevorderde schadevergoeding al heeft betaald, is de grondslag voor de vordering komen te vervallen (HR 9 november 2010, LJN BL0837). Dan kan de vordering om deze reden worden afgewezen, daargelaten de beslissing omtrent de proceskosten.

10. Bewijs van de schade

De benadeelde partij kan vóór de zitting, maar ook op de terechtzitting stukken overleggen tot het bewijs van de ten gevolge van het strafbare feit geleden schade. Zij mag echter zelf geen getuigen of deskundigen aanbrenge.

a. Bewijs ter staving van de civiele vordering

Aanbevelingen civiele vordering en schadevergoedingsmaatregel

De benadeelde partij kan bewijsstukken aan het voegingsformulier hechten. Zij kan ook op de zitting nog bewijsstukken overleggen (art. 334 lid 1 Sv).

Overigens kunnen ook de stukken van het strafdossier, zoals de eigen verklaring van de benadeelde of verklaringen van getuigen dienen als bewijs (HR 19 april 2005, LJN AS9314).

Ook kan de verklaring ter terechtzitting van de benadeelde partij op vragen of ter toelichting op haar vordering worden gebruikt tot de begroting van de schade. Daarvoor hoeft de benadeelde partij niet te worden beëdigd tot getuige (nu het niet gaat om het bewijs van het strafbare feit). Evenmin hoeft de vertegenwoordiger van de benadeelde partij of degene die haar bijstaat te worden beëdigd (HR 14 april 2009, LJN BH3703).

Ook een schriftelijke slachtofferverklaring kan dienen ter staving van de civiele vordering. Die verklaring mag, als schriftelijk bescheid, overigens ook worden gebruikt tot het bewijs van het tenlastegelegde strafbare feit, tenzij het gaat om een afschrift van de mondelinge verklaring die het slachtoffer ter zitting heeft afgelegd in het kader van het spreekrecht (art. 51e Sv) aangezien het slachtoffer dan niet optreedt als getuige en de door hem in dat verband afgelegde verklaring niet kan worden gebruikt voor het bewijs van het tenlastegelegde (HR 11 oktober 2011, LJN BR2359).

b. Benadeelde partij mag geen getuigen of deskundigen aanbrengen

De benadeelde partij mag zelf geen getuigen of deskundigen tot het bewijs van de schade aanbrengen (art. 334 lid 1 Sv). Zij mag echter wel uit anderen hoofde aanwezige getuigen of deskundigen vragen stellen, maar alleen betreffende haar vordering tot schadevergoeding (art. 334 lid 2 Sv). De benadeelde partij kan voorts de officier van justitie verzoeken in het vooronderzoek een getuige of deskundige te doen horen over de schade. Zij kan ook verzoeken zo'n getuige of deskundige op te roepen ter terechtzitting, maar zij heeft er gelet op het eerste lid van art. 334 Sv geen aanspraak op dat zo'n verzoek wordt gehonoreerd. Hetzelfde geldt voor de door de benadeelde partij naar de zitting meegebrachte getuige. Honorering van een dergelijk verzoek kan leiden tot een onevenredige belasting van het strafgeding. Het is de rechter niet verboden een getuige of deskundige te horen over de vordering van de benadeelde partij.

Zie ook boven nr. 8.a, slot.

c. Schatten

Vaak zal de benadeelde partij geen bewijsstukken hebben ter staving van de omvang van de schade. Zo zal niet iedereen aankoopbonnen van kleding of minder kostbare gebruiksvoorwerpen bewaren. Veelal kan dan de schade worden geschat (art. 6:97 BW) en in zoverre is het ontbreken van bewijsstukken dan geen grond om de vordering niet-ontvankelijk te verklaren. Het schattenderwijs moeten begroten van de schade hoeft geen onevenredige belasting van het strafgeding te vormen. Wel moet de rechter in het oog houden of eiser (de benadeelde partij) en/of gedaagde (de verdachte) binnen het kader van het strafgeding niet teveel zijn beperkt in hun mogelijkheid om hun positie te staven.

d. Verstek en niet-betwisting

Indien de verdachte de civiele vordering niet betwist – bijvoorbeeld indien hij bij verstek wordt veroordeeld en hij tijdig voor de terechtzitting op de hoogte is gesteld van de voeging benadeelde partij – zal de vordering in de regel moeten worden toegewezen tenzij zij, zoals de burgerlijke rechter bij verstek pleegt te overwegen, onrechtmatig of ongegrond voorkomt. Bij dit laatste kan worden gedacht aan evident onterechte vorderingen, of vorderingen tot vergoeding van schade die duidelijk niet rechtstreeks is veroorzaakt door het bewezen verklaarde of ad informandum gevoegde strafbare feit. Indien in een civielrechtelijk proces op tegenspraak de vordering niet wordt betwist, pleegt de rechter deze toe te wijzen indien de gestelde feiten de vordering kunnen dragen.

Indien aannemelijk is dat de niet verschenen verdachte niet op de hoogte is van de vordering – bijvoorbeeld in eerste aanleg als de vordering pas kort voor of op de zitting wordt ingediend – kan daarin een reden liggen om de behandeling ter terechtzitting te schorsen om de verdachte de gelegenheid te bieden zich

tegen de vordering te verwerpen. Een verplichting tot aanhouding bestaat echter niet zonder meer nu de verdachte er rekening mee moet houden dat nog op de terechtzitting een vordering kan worden ingediend en voorts omdat de mogelijkheid bestaat om in hoger beroep alsnog verweer te voeren tegen de vordering.

11. Begroting van de schade

De rechter begroot de schade op de wijze die het meest met de aard ervan in overeenstemming is. Kan de omvang van de schade niet nauwkeurig worden vastgesteld, dan wordt zij geschat (art. 6:97 BW).

Bij de begroting van de schade is de rechter niet gebonden aan de normale regels van stelplicht en bewijslast.

De rechter heeft dus bij het begroten der schade een ruime mate van vrijheid.

Het ontbreken van bewijsstukken voor de omvang van de schade (zoals bonnen of aanschaffacturen) hoeft niet in de weg te staan aan schatting van de schade.

a. Schatten

Vaak zal de benadeelde partij geen bewijsstukken hebben ter staving van de omvang van de schade. Zo zal niet iedereen aankoopbonnen van kleding of minder kostbare gebruiksvoorwerpen bewaren. Veelal kan dan de schade worden geschat (art. 6:97 BW) en in zoverre is het ontbreken van bewijsstukken dan geen grond om de vordering niet-ontvankelijk te verklaren. Het schattenderwijs moeten begroten van de schade hoeft geen onevenredige belasting van het strafgeding te vormen. Wel moet de rechter in het oog houden of eiser (de benadeelde partij) en/of gedaagde (de verdachte) binnen het kader van het strafgeding niet teveel zijn beperkt in hun mogelijkheid om hun positie te staven.

b. Motivering van de schatting

Ten aanzien van de schatting geldt wel het grondbeginsel van een behoorlijke rechtspleging dat elke rechterlijke beslissing ten minste zodanig moet zijn gemotiveerd dat zij voldoende inzicht geeft in de daaraan ten grondslag liggende gedachtegang om de beslissing zowel voor partijen als voor derden (de eventuele hogere rechter daaronder begrepen) controleerbaar en aanvaardbaar te maken (HR 13 juli 2007, LJN BA7215, NJ 2007, 407). Dit stelt overigens geen hoge eisen aan de motivering van de schatting. Voldoende is dat blijkt waarop de schatting is gebaseerd, zoals de gebruikelijke aanschafwaarde van bepaalde goederen.

c. Afwijzen

Indien de schade wordt geschat op een bepaald bedrag moet hetgeen meer wordt gevorderd, worden afgewezen. Dit is een inhoudelijke beslissing op de vordering, en dus is geen plaats voor niet-ontvankelijkverklaring. Door de schatting wordt immers de omvang van de schade vastgesteld.

d. Schadevergoeding anders dan in geld

Volgens art. 6:103 BW wordt schadevergoeding voldaan in geld, maar kan de rechter op vordering van de benadeelde partij schadevergoeding in andere vorm dan betaling van een geldsom toekennen. De wet sluit niet uit dat een benadeelde een dergelijke vordering doet in een strafproces. Maar dit is niet wat de

wetgever in gedachten heeft gehad. Het thans door art. 51g lid 1 Sv voorgeschreven voegingsformulier is uitsluitend ingericht met het oog op de vordering van een geldsom. Een veroordeling anders dan tot betaling van een geldsom kan ook aanleiding geven tot executieproblemen die echter niet meer aan dezelfde strafrechter kunnen worden voorgelegd. Tenslotte kan een dergelijke veroordeling niet worden 'versterkt' met een schadevergoedingsmaatregel, aangezien deze uitsluitend kan strekken tot de betaling van een som gelds (art. 36 lid 1 Sr).

12. Concrete en abstracte schadebegroting

Doorgaans vindt concrete schadebegroting plaats: de werkelijk geleden schade.

Maar art. 6:97 BW biedt de rechter de mogelijkheid om in een concreet geval te kiezen voor abstracte schadeberekening. Dit geschiedt veelal bij zaaksbeschadiging en zaaksverlies.

Bij zaaksbeschadiging is dan het uitgangspunt wat de objectieve herstellkosten zijn (bijvoorbeeld blijkens een offerte of schadebegroting), ongeacht of de benadeelde de schade voor dit bedrag laat herstellen.

Indien herstel van de zaak niet meer mogelijk of economisch niet verantwoord is en voorts in geval van zaaksverlies (diefstal) dient de waarde van de zaak te worden vergoed.

a. Marktwaarde/vervangingswaarde. Afschrijving. Aftrek 'nieuw voor oud'

De waarde van een zaak is in het algemeen te stellen op de marktwaarde of vervangingswaarde in het economisch verkeer. Het gaat erom dat de benadeelde partij in de positie wordt gebracht waarin zij zonder het schadetoebrengende feit zou hebben verkeerd.

Bij schadeberekening aan de hand van de (historische) aanschafprijs van de verloren gegane zaak wordt in de regel een redelijke afschrijving in mindering gebracht gebaseerd op de gebruikelijke levensduur van de zaak.

Bij schadeberekening aan de hand van de aanschafprijs van een vergelijkbare vervangende zaak zal in de regel een aftrek van 'nieuw voor oud' worden toegepast.

De rechtspraak is terughoudend met 'nieuw voor oud'-aftrek. Zij wordt met name toegepast indien de benadeelde zonder deze aftrek in een duidelijk voordeliger positie zou komen, bijvoorbeeld door de kwaliteitsverbetering en langere levensduur van de begrote nieuwe zaak. Maar het is redelijk dat ook rekening wordt gehouden met het feit dat de benadeelde het herstel of de nieuwe aanschaf gedeeltelijk zelf moet financieren, wat niet nodig zou zijn geweest zonder schadetoebrengend feit.

b. Moment van opeisbaarheid

Bij een concrete schadeberekening wordt de schade in beginsel opeisbaar op het moment waarop de benadeelde zelf aan een derde (bijvoorbeeld aan een arts) moet betalen.

In geval van abstracte berekening ontstaat de opeisbaarheid op het ogenblik waarop het schadetoebrengende feit zich heeft voorgedaan.

Een en ander is van belang voor de ingangsdatum van de wettelijke rente.

c. Abstracte schade is minimum

Aangenomen wordt dat de abstract berekende schade een minimum is. Indien de concrete schade aantoonbaar groter is, dan heeft de benadeelde recht op het hogere bedrag.

d. Wettelijke rente, een abstracte schadeberekening

Bij schade als gevolg van vertraging in de voldoening van een geldsom heeft de wet in art. 6:119 BW de schade gefixeerd op de wettelijke rente. Dit is een vorm van abstracte schadeberekening waarbij de minimumschade tevens het maximum is. Dit laatste staat er echter niet aan in de weg dat de wettelijke rente als elke andere wettelijke verbintenis tot schadevergoeding kan worden gematigd op grond van art. 6:109 BW.

13. Wettelijke rente

Indien de benadeelde partij aanspraak maakt op wettelijke rente (op het voegingsformulier, bij aparte brief of mondeling ter zitting), heeft zij recht op vergoeding daarvan. De schade bestaat niet alleen uit de te vergoeden hoofdsom, maar ook uit de wettelijke rente over de tijd dat de schuldenaar in verzuim is deze hoofdsom te voldoen.

De wettelijke rente gaat in op het moment dat de schade ontstaat. Bij immateriële schade is dit doorgaans het moment van het strafbare feit. Ook bij abstract berekende schade (zaaksschade en zaaksverlies) is dit het moment waarop het strafbare feit is gepleegd, immers op dit moment vindt de vermindering in het vermogen van de benadeelde partij plaats. Bij concreet berekende schade gaat de wettelijke rente lopen op het moment waarop de benadeelde zelf het bedrag aan een derde moet betalen of inkomsten derft.

a. Ingangsdatum wettelijke rente: het moment van het ontstaan van de schade

“De schadevergoeding, verschuldigd wegens vertraging in de voldoening van een geldsom, bestaat in de wettelijke rente van die som over de tijd dat de schuldenaar met de voldoening daarvan in verzuim is geweest.” (art. 6:119 lid 1 BW).

Verzuim bestaat gedurende de tijd dat de prestatie uitblijft nadat zij opeisbaar is geworden (art. 6:81 BW). Indien geen termijn is bepaald voor de nakoming van de verbintenis – zoals uit zijn aard het geval is bij een verbintenis tot schadevergoeding uit onrechtmatige daad - kan terstond nakoming worden gevorderd (art. 6:38 BW). Hieruit vloeit voort dat schadevergoeding uit een strafbaar feit terstond opeisbaar is.

Verzuim treedt zonder ingebrekestelling in wanneer de verbintenis tot schadevergoeding voortvloeit uit onrechtmatige daad (art. 6:83 BW). Dit zal vrijwel steeds het geval zijn indien de schadeveroorzakende gebeurtenis een strafbaar feit is, gepleegd tegen de schuldeiser.

Dit alles brengt mee dat schadevergoeding uit een strafbaar feit terstond en zonder ingebrekestelling opeisbaar is vanaf het ontstaan van de schade en dat vanaf dát moment de wettelijke rente over de hoofdsom van de schade gaat lopen.

Aldus HR 3 oktober 2006, LJN AW3559, rov. 4.5.3: “De benadeelde partij heeft betaling van de wettelijke rente gevorderd over het bedrag dat zij aan schade heeft geleden als gevolg van de jegens haar door de verdachte bewezenverklarde oplichting. Die onrechtmatige gedraging van de verdachte heeft ingevolge de zojuist aangehaalde bepalingen [in rov. 4.5..2. noemt de Hoge Raad de artikelen 162 lid 1, 119 lid 1 en 83 aanhef en

Aanbevelingen civiele vordering en schadevergoedingsmaatregel

onder b van boek 6 BW; schr.] tot gevolg dat de verdachte schadeplichtig is jegens de benadeelde partij en dat hij zonder ingebrekestelling de wettelijke rente over het schadebedrag verschuldigd is vanaf het moment dat de schade is ingetreden.”

b. Wettelijke rente moet worden gevorderd

De benadeelde partij moet uitdrukkelijk aanspraak maken op de wettelijke rente. De rechter mag deze rente niet ambtshalve maar slechts op vordering van de eisende partij toewijzen.

Dit vloeit voort uit het beginsel van de partij-autonomie in het burgerlijk proces. Uit art. 23 en 24 Rv volgt dat de rechter niet meer of iets anders mag toewijzen dan geëist of verzocht is.

c. Immateriële schade en abstract berekende schade

Zoals gezegd gaat de wettelijke rente over deze schades in op het moment van het schadetoebrenge (strafbare) feit. Als het strafbare feit zich over een langere periode heeft uitgestrekt of meermalen is gepleegd in een langere periode (bijvoorbeeld seksueel misbruik gedurende enkele jaren) zal het veelal ondoenlijk zijn een ingangsdatum ergens binnen deze periode te kiezen. Dan ligt het voor de hand de ingangsdatum van de wettelijke rente te stellen op de laatste dag van de bewezen verklaarde periode.

d. Concreet berekende schade

Hier ontstaat de schade daadwerkelijk op het moment dat de benadeelde zelf iets verschuldigd wordt aan een derde of inkomsten derft. Denk aan ziekenhuiskosten, vervoerskosten, gedeelde arbeidsinkomsten, kosten van vervangend vervoer, gevolgschades, kosten ter schadebeperking.

e. Verschillende ingangsdata

Het kan dus zijn dat de ingangsdatum van de wettelijke rente verschillend is voor verschillende schadeposten. Indien de ingangsdatum moeilijk is vast te stellen, kan deze worden gesteld op de dag van indiening van de civiele vordering (vergelijkbaar met de dag van de dagvaarding in een procedure voor de burgerlijke rechter).

f. Dictum

In het dictum moet de ingangsdatum van de wettelijke rente (en soms de verschillende ingangsdata) concreet worden genoemd. Er kan niet worden volstaan met een verwijzing naar “datum delict”.

Het dictum van de veroordeling moet volstrekt duidelijk en concreet zijn. In het bijzonder is dit van belang bij de schadevergoedingsmaatregel, die door het CJIB ten uitvoer wordt gelegd. Het CJIB kan niet in het dossier nagaan vanaf wanneer de wettelijke rente loopt.

g. Wettelijke rente en schadevergoedingsmaatregel

Mits gevorderd, maakt de wettelijke rente naar burgerlijk recht deel uit van de schade.

Ingevolge art. 36f lid 2 Sr kan de strafrechter de schadevergoedingsmaatregel opleggen “indien en voor zover de verdachte jegens het slachtoffer naar burgerlijk recht aansprakelijk is voor de schade die door het strafbare feit is toegebracht”.

Hieruit volgt dat van de in het kader van de schadevergoedingsmaatregel op te leggen betalingsverplichting deel uitmaakt de door het slachtoffer gevorderde wettelijke rente.

Om te voorkomen dat de vervangende hechtenis die aan de schadevergoedingsmaatregel moet worden verbonden (en die in een concreet aantal dagen met een maximum van een jaar moet worden uitgedrukt) zich ook uitstrekt over de wettelijke rente, waarvan de hoegrootheid niet bekend is bij het wijzen van het vonnis, kan het dictum het beste als volgt luiden:

Aanbevelingen civiele vordering en schadevergoedingsmaatregel

legt aan de verdachte de verplichting op tot betaling aan de staat van een bedrag van EUR ... ten behoeve van het slachtoffer ..., bepaalt dat bij gebreke van betaling en verhaal van dit bedrag hechtenis wordt toegepast voor de duur van ... dagen en bepaalt dat het te betalen bedrag wordt vermeerderd met de wettelijke rente vanaf

h. LOVS-afspraken

Op 18 september 2009 is door het LOVS de volgende afspraak gemaakt:

- (i) Indien door een benadeelde partij in het kader van een civiele vordering wettelijke rente is gevorderd en deze wordt toegewezen, legt de rechter die wettelijke rente ook op bij de schadevergoedingsmaatregel.
- (ii) De wettelijke rente wordt zowel ten aanzien van de materiële als de immateriële schade toegewezen vanaf de datum van het ontstaan van de schade dan wel – indien daarover onduidelijkheid bestaat – vanaf de datum van indiening van de betreffende vordering.
- (iii) Bij de oplegging van een schadevergoedingsmaatregel, wordt het aantal dagen vervangende hechtenis slechts gerelateerd aan de hoofdsom van de toegewezen schadevergoeding en niet tevens aan de daarover verschuldigde wettelijke rente.

14. Kosten van beredding, aangifte en eigen onderzoek

Kosten die voortvloeien uit het doen van aangifte en het zorgen voor de beredding na een misdrijf, zoals tijdsbesteding, gederfde inkomsten en reiskosten, komen binnen redelijke grenzen in aanmerking voor vergoeding als door het delict veroorzaakte vermogensschade.

a.

Het gaat hier om schade die in een zodanig verband staat met het gepleegde delict dat zij aan de dader, mede gezien de aard van de aansprakelijkheid en van de schade, als een gevolg van het delict kan worden toegerekend (art. 6:98 BW, causaal verband). De kosten moeten in redelijkheid zijn gemaakt en de omvang ervan moet redelijk zijn (dubbele redelijkheidstoets).

b. Art. 6:96 BW

De hier bedoelde schade kan worden begrepen onder art. 6:96 lid 2, a en b, BW: als vermogensschade komen mede voor vergoeding in aanmerking (a) redelijke kosten ter voorkoming of beperking van schade die als gevolg van de gebeurtenis waarop de aansprakelijkheid berust, mocht worden verwacht en (b) redelijke kosten ter vaststelling van schade en aansprakelijkheid.

c. Onderzoekskosten om het gepleegde strafbare feit aan het licht te brengen

Een verzekeringsmaatschappij die een schriftelijk ingediende claim wegens diefstal van een auto niet vertrouwde, liet dit onderzoeken door een extern bureau. Daaruit bleek dat verdachte een te hoge aanschafprijs en een te lage kilometerstand had opgegeven in zijn claim. Verdachte werd veroordeeld ter zake van valsheid in geschrift en werd tevens veroordeeld tot betaling aan de benadeelde partij (de verzekeringsmaatschappij) van de kosten van het uitbestede onderzoek. De HR oordeelde dat het kennelijke oordeel van het hof dat deze kosten rechtstreekse schade in de zin van art. 361 lid 2 onder b Sv vormen, mede in het licht van art. 6: 96 BW geen blijk geeft van een onjuiste rechtsopvatting (HR 22 april 2008, LJN BB7077, NJ 2008, 468, nt. Borgers).

d. Kosten van publieke opsporing

Kosten van publieke opsporing zijn echter principieel niet verhaalbaar op de dader, zo volgt uit HR 11 december 1992, NJ 1994, 639 (brandweerkosten-arrest) en HR 21 maart 2003, NJ 2003, 360 (LISV premiefraude-onderzoek).

15. Immateriële (ideële) schade

Recht op vergoeding van immateriële schade bestaat slechts voor zover de wet hierop een aanspraak geeft. Art. 6:106 BW geeft een limitatieve opsomming:

- a. opzet om ideële schade toe te brengen;
- b. aantasting in de persoon door: lichamelijk letsel, schade aan eer en goede naam of op andere wijze (zoals inbreuk op de persoonlijke levenssfeer);
- c. bepaalde gevallen van aantasting van de nagedachtenis van een overledene.

a. Affectieschade

Verdriet om het overlijden van een naaste (affectieschade) wordt in art. 6:106 BW niet genoemd, zodat geen vergoeding van deze schade kan worden gevorderd (tenzij het opzet van de dader erop was gericht om dergelijke schade toe te brengen). Een wetsvoorstel om dit wel mogelijk te maken en daartoe forfaitaire bedragen vast te stellen, is op 30 maart 2010 afgewezen door de Eerste Kamer. In september 2010 heeft de toenmalige minister van justitie Hirsch Ballin laten weten dat hij voornemens is de Wet schadefonds geweldsmisdrijven aan te vullen met een bepaling op grond waarvan naasten immateriële schade kunnen claimen bij het Schadefonds.

b. Shockschade

Shockschade (geestelijk letsel door de directe waarneming van of confrontatie met een aan een naaste overkomen ongeval of misdrijf) valt onder aantasting in de persoon en kan daardoor een aanspraak geven op vergoeding van de immateriële schade. Er moet dan wel sprake zijn van een in de psychiatrie erkend ziektebeeld (HR 22 februari 2002, NJ 2002, 240, taxibus-arrest; HR 9 oktober 2009, LJV BI8583). Maar de Hoge Raad heeft in meerdere uitspraken overwogen dat een vordering tot vergoeding van shockschade, gelet op de in het taxibus-arrest geformuleerde eisen, vaak niet van zo eenvoudige aard is dat zij zich leent voor behandeling in een strafgeding (HR 15 april 2003, NJ 2003, 364; HR 20 december 2005, LJV AK5435; HR 3 juli 2007, LJV BA5624, NJ 2007, 413). Theoretisch is denkbaar dat dit anders is onder het gewijzigde criterium van onevenredige belasting van het strafgeding en dat er in het strafproces genoeg gegevens voorhanden zijn om minstens ten dele op de vordering van shockschade te kunnen beslissen.

c. Aantasting in de persoon

Het is niet zo dat een aantasting in de persoon slechts kan blijken uit het bestaan van een in de psychiatrie erkend ziektebeeld. Geestelijk letsel kan ook daarbuiten bestaan. Maar anderzijds is enkel een gevoel van onvrede of onbehagen of spanning niet genoeg om aanspraak te geven op vergoeding van ideële schade. Er moet minstens sprake zijn van een zekere ernst van het geestelijk letsel.

d. Richtbedragen

Voor de omvang van immateriële schade kan aansluiting worden gezocht bij de rechtspraak die regelmatig wordt gepubliceerd en geactualiseerd in het Smartengeldnummer van het blad Verkeersrecht, alsmede bij de bedragen die worden gehanteerd door het Schadefonds geweldsmisdrijven (zie voor de verschillende categorieën van letsel en de bijbehorende uitkeringen de website van het Schadefonds Geweldsmisdrijven, www.schadefonds.nl).

16. Hoofdelijke aansprakelijkheid

Indien meerdere personen samen een onrechtmatige daad plegen, zijn zij jegens de benadeelde hoofdelijk aansprakelijk voor de totale schade. Vertaald naar het strafrecht zijn de deelnemers aan een strafbaar feit (medeplegers, uitlokkers, medeplichtigen: art. 47 en 48 Sr) hoofdelijk aansprakelijk voor de schade die door dat feit is veroorzaakt. De omstandigheid dat andere deelnemers niet zijn of zullen worden vervolgd, doet hieraan niet af.

Bij de toewijzing van de civiele vordering en bij het opleggen van de schadevergoedingsmaatregel moet de hoofdelijke aansprakelijkheid tot uitdrukking worden gebracht.

Bij een veroordeling wegens openlijke geweldpleging in vereniging (art. 141 Sr) is de groepsaansprakelijkheid van art. 6:166 BW van belang.

a. Hoofdelijke aansprakelijkheid

Hoofdelijke aansprakelijkheid bestaat indien meerdere personen verplicht zijn tot vergoeding van dezelfde schade (art. 6:102 BW; men spreekt ook wel van medeschuld).

b. Groepsaansprakelijkheid

Een bijzonder geval van hoofdelijke aansprakelijkheid is de groepsaansprakelijkheid van art. 6:166 BW. Deelnemers van een groep zijn hoofdelijk aansprakelijk voor een onrechtmatige daad die in groepsverband wordt gepleegd, mits wordt voldaan aan drie voorwaarden: (i) ten minste één groepslid brengt onrechtmatige schade toe; (ii) de kans op het aldus toebrengen van schade had het aangesproken groepslid van zijn gedragingen in groepsverband moeten weerhouden; (iii) deze gedragingen kunnen het aangesproken groepslid ook worden toegerekend in de zin van art. 6:162 lid 3 BW.

Als gevolg van art. 6:166 BW is het voor de aansprakelijkheid niet nodig dat er een causaal verband bestaat tussen de individuele gedragingen van het aangesproken groepslid en de schade. Echter er is geen aansprakelijkheid voor schade waarvan redelijkerwijs onvoorzienbaar was dat die mogelijk door een ander groepslid zou worden toegebracht. Zie HR 16 januari 2001, NJ 2001, 379 (Picornie, Beverwijkse vechtpartij) overwegende “dat de verdachte wist of behoorde te begrijpen dat het groepsoptreden gevaar schiep voor het ontstaan van dodelijk letsel zoals aan Picornie toegebracht”.

In veel gevallen zullen degenen die zich schuldig hebben gemaakt aan openlijk in vereniging gepleegd geweld (art. 141 Sr) ingevolge art. 6:166 BW hoofdelijk aansprakelijk zijn voor de totale schade, ook al hebben zij deze niet persoonlijk toegebracht.

c. Schadevergoedingsmaatregel en hoofdelijke aansprakelijkheid

Er is geen goede grond om bij toepassing van de schadevergoedingsmaatregel niet uit te gaan van hoofdelijke aansprakelijkheid voor het geheel van de schade. Het gaat bij deze maatregel immers om de aansprakelijkheid naar burgerlijk recht van de verdachte jegens het slachtoffer (art. 36f lid 2 Sr). Het gevolg is dat de maatregel wordt opgelegd voor het totale schadebedrag (en dus niet slechts voor het *pro rata* aandeel van deze verdachte), dat de vervangende hechtenis wordt berekend naar de vastgestelde betalingsverplichting in haar geheel (HR 3 december 2002, LJN AE9053, NJ 2003, 608, rov. 3.6.1) en dat betaling door een andere hoofdelijk aansprakelijke persoon de verdachte bevrijdt van zijn betalingsverplichting jegens de staat.

d. Dictum

De hoofdelijke aansprakelijkheid pleegt als volgt in het dictum van de veroordeling te worden opgenomen: “met dien verstande dat de verdachte van deze betalingsverplichting is bevrijd voor zover een andere hoofdelijk aansprakelijk persoon de schade heeft vergoed” (of termen van gelijke strekking).

17. Matiging

De draagkracht van de verdachte is in beginsel geen maatstaf bij de bepaling van de hoogte van de schadevergoeding. Art. 6:109 BW geeft de rechter de (discretionaire) mogelijkheid om de wettelijke schadevergoedingsverplichting te matigen indien toekenning van de volledige schadevergoeding in de gegeven omstandigheden tot kennelijk onaanvaardbare gevolgen zou leiden.

a. Kennelijk onaanvaardbare gevolgen

Gelet op de woorden ‘kennelijk onaanvaardbare gevolgen’ moet de rechter met terughoudendheid gebruik maken van de matigingsbevoegdheid.

Volgens art. 6:109 BW behoren tot de ‘gegeven omstandigheden’ in ieder geval de aard van de aansprakelijkheid (hoe lager de schuldgraad, des te eerder grond voor matiging; denk aan sterk verminderde toerekeningsvatbaarheid) en de draagkracht van beide partijen. De aansprakelijkheid in misdrijfzaken pleegt te berusten op opzettelijke gedragingen waarbij niet snel aanleiding zal zijn voor matiging.

b. Matiging schadevergoedingsmaatregel

Ook voor de schadevergoedingsmaatregel geldt dat de draagkracht van de verdachte in beginsel geen maatstaf is ter bepaling van de hoogte van de maatregel. Dat strookt met de reparatoire aard van deze sanctie (HR 20 juni 2000, NJ 2000, 634). Ook uit de wetsgeschiedenis blijkt dit. Zo wordt in de MvT bij het wetsvoorstel 21 345 (Wet Terwee), nr. 3, blz. 5-6 opgemerkt: “Het karakter van de maatregel brengt met zich mee dat deze niet (...) gerelateerd hoeft te worden aan de ernst van het feit, de verwijtbaarheid van het gedrag en de draagkracht van de verdachte. Voorwaarde voor oplegging van de schadevergoedingsmaatregel is dat de verdachte civielrechtelijk aansprakelijk is voor de schade. De omvang van de schade is voorts beslissend voor de hoogte van de maatregel.”

In meerdere uitspraken heeft de Hoge Raad beslist dat gebrek aan draagkracht in uitzonderlijke omstandigheden reden kan zijn om geen schadevergoedingsmaatregel op te leggen, met name als op voorhand vaststaat dat het opleggen van de maatregel in de toekomst zal leiden tot het tenuitvoerleggen van vervangende hechtenis. Een daartoe strekkend uitdrukkelijk onderbouwd verweer moet gemotiveerd

worden weerlegd als het niet wordt gehonoreerd. (HR 19 juni 2007, LJN AZ8788, NJ 2007, 359; HR 23 december 2008, LJN BF5053; HR 16 juni 2009, LJN BI1812).

In dit verband is van belang dat onder de oude wetgeving art. 561 lid 4 (oud) Sv de mogelijkheid van het CJIB om een betalingsregeling te treffen beperkte tot een periode van maximaal 27 maanden. Op verzoek van het CJIB is deze beperking in de nieuwe wet vervallen, waardoor thans een betalingsregeling over een veel langere termijn kan worden getroffen. Dit vermindert het risico van tenuitvoerlegging van de vervangende hechtenis.

18. Dader nog geen veertien jaar

Kinderen zijn strafrechtelijk vervolgbaar voor feiten gepleegd nadat ze twaalf jaar zijn geworden (art. 486 Sv). Maar gedragingen van een kind begaan toen het jonger dan veertien jaar was, kunnen aan hem niet als een onrechtmatige daad worden toegerekend (art. 6:164 BW). De ouders zijn risico-aansprakelijk voor de als doen te beschouwen gedraging van hun ‘min-veertienjarige’ kinderen (art. 6:169 lid 1 BW). In zo’n geval wordt de vordering van de benadeelde partij geacht te zijn gericht tegen de ouders (of voogd) van het kind (art. 51g lid 4 Sv) en maakt de beslissing op de vordering deel uit van het strafvonnis tegen de minderjarige (art. 335 Sv).

a. Vordering tegen en toewijzing ten laste van ouders of voogd

Als de rechter de vordering gegrond acht, wordt de vordering toegewezen ten laste van de ouders of voogd en worden dezen veroordeeld de schade te vergoeden (art. 361 lid 5 Sv). Zij worden dan ook veroordeeld in de proceskosten (art. 592a Sv). De ouders of voogd krijgen een zelfstandig recht op hoger beroep bij het gerechtshof (civiele kamer) tegen toewijzing van de vordering door de rechtbank, indien de strafpartijen geen hoger beroep instellen tegen het strafvonnis (art. 421 lid 5 Sv).

b. Geen schadevergoedingsmaatregel tegen ouders of voogd

De wet geeft niet de mogelijkheid om een schadevergoedingsmaatregel op te leggen ten laste van de ouders of voogd van een min-veertienjarige. Deze maatregel kan slechts worden opgelegd aan degene die bij rechterlijke uitspraak wegens een strafbaar feit wordt veroordeeld dan wel jegens wie een strafbeschikking wordt uitgevaardigd (art. 36f lid 1 Sr, welke bepaling blijktens art. 77a Sr ook van toepassing is in jeugdstrafzaken).

c. Vonnis bevat strafrechtelijke veroordeling kind en civielrechtelijke veroordeling ouders/voogd

Art. 335 Sv is ingevoerd bij de Wet Terwee en is niet gewijzigd door de nieuwe wet. De MvT (21 345, nr. 3, p. 33) zegt over deze bepaling het volgende: “Volgens dit artikel is de rechtbank, behoudens toepassing van artikel 333, verplicht gelijktijdig met de einduitspraak in de strafzaak zich uit te spreken over de civiele vordering. De rechter dient derhalve twee zelfstandige beslissingen te nemen die vervolgens in één strafvonnis worden neergelegd.”

19. Eigen schuld van het slachtoffer

Eigen schuld van het slachtoffer in de zin van art. 6:101 lid 1 BW kan leiden tot vermindering van de schadevergoedingsplicht. Deze bepaling luidt:

“1. Wanneer de schade mede een gevolg is van een omstandigheid die aan de benadeelde kan worden toegerekend, wordt de vergoedingsplicht verminderd door de schade over de benadeelde en de vergoedingsplichtige te verdelen in evenredigheid met de mate waarin de aan ieder toe te rekenen omstandigheden tot de schade hebben bijgedragen, met dien verstande dat een andere verdeling plaatsvindt of de vergoedingsplicht geheel vervalt of in stand blijft, indien de billijkheid dit wegens de uiteenlopende ernst van de gemaakte fouten of andere omstandigheden van het geval eist.”

a. Eigen schuld en het Picornie-arrest

In het Picorniearrest (HR 16 januari 2001, NJ 2001, 379 met noot J. de Hullu, rov. 5.2.3) stelt de Hoge Raad het volgende voorop:

“Van de twee door de woorden ‘met dien verstande’ gescheiden gedeelten van art. 6:101, eerste lid, BW, behelst het eerste gedeelte de zogeheten primaire maatstaf en het tweede gedeelte de zogeheten billijkheidscorrectie (...). Toepassing van de primaire maatstaf houdt een causaliteitsafweging in die in dit geval daarop neerkomt dat moet worden beoordeeld in welke mate enerzijds het gedrag van P. [het slachtoffer; JC] en anderzijds het gedrag van de verdachte aan het ontstaan van de schade heeft bijgedragen.

Bij deze beoordeling komt het derhalve niet aan op de mate van verwijtbaarheid van een en ander. Beoordeling van de mate van verwijtbaarheid komt eerst aan de orde bij toepassing van de billijkheidscorrectie.”

De Hullu wijst er in zijn noot op dat toepassing van art. 6:106 lid 1 BW tot een zo complexe beoordeling kan leiden dat het de vraag is of de vordering nog wel van zo eenvoudige aard is dat zij zich leent voor behandeling in het strafgeding.

20. Ontoerekeningsvatbare dader: wel civiele vordering, geen schadevergoedingsmaatregel

Indien een verdachte wegens ontoerekeningsvatbaarheid wordt ontslagen van alle rechtsvervolging met oplegging van de maatregel van TBS of plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis, kan wel een civiele vordering worden toewezen, maar kan geen schadevergoedingsmaatregel worden opgelegd.

a. Civiele vordering

Een benadeelde partij is ontvankelijk in haar vordering indien de verdachte enige straf of maatregel wordt opgelegd (art. 361 lid 2, a Sv). Hiermee strookt dat een civiele vordering kan worden ontvangen indien de verdachte weliswaar wordt ontslagen van alle rechtsvervolging wegens ontoerekeningsvatbaarheid, maar tevens de maatregel van TBS of plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis wordt opgelegd. Het sluit ook aan bij de strekking van de Wet Terwee, te weten de versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces, en de regels van burgerlijk recht (art. 6:165 BW), aldus HR 23 juni 1998, NJ 1998, 860.

b. Schadevergoedingsmaatregel

Maar een schadevergoedingsmaatregel is in een dergelijk geval niet mogelijk, omdat niet is voldaan aan de voorwaarde van art. 36f lid 1 Sr dat de verdachte wegens een strafbaar feit 'wordt veroordeeld'. "De bewoordingen van art. 36f, eerste lid, Sr laten dus niet toe dat een schadevergoedingsmaatregel wordt opgelegd in het geval dat de verdachte, zoals hier, van alle rechtsvervolging is ontslagen. De wetsgeschiedenis dwingt ook niet tot de conclusie dat de term 'veroordeeld' – in strijd met de gangbare terminologie - in art. 36f, eerste lid, Sr een andere inhoud heeft dan elders in de wet." (HR 12 oktober 2004, LJV AO3233, NJ 2007, 106 met noot Mevis; herhaald in onder meer HR 31 januari 2006, LJV AU7080 en HR 7 februari 2006, LJV AU 5787).

21. Invloed van een schadeverzekering die de benadeelde heeft afgesloten

Indien een schadetoebrengeende gebeurtenis voor de benadeelde partij naast schade ook voordeel heeft opgeleverd, dan wordt dit voordeel bij de vaststelling van de schadevergoeding in rekening gebracht voor zover dit redelijk is (art. 6:100 BW). Dit doet zich voor bij een schadeverzekering. Zie HR 1 oktober 2010 (civiele kamer), LJV BM7808, rov. 3.5.3. De door de benadeelde ontvangen uitkering moet in mindering komen op de vordering als benadeelde partij in het strafproces.

a.

Dit kan pas plaatsvinden nadat de verzekeraar heeft uitgekeerd. Zo lang dit niet het geval is, kan de benadeelde partij jegens de verdachte aanspraak maken op volledige schadevergoeding. De benadeelde heeft dan immers nog geen te verrekenen voordeel gehad. Na uitkering aan de verzekeringnemer kan de verzekeraar zich krachtens subrogatie verhalen op de aansprakelijke persoon. De verzekeraar kan zich overigens niet als benadeelde partij voegen in het strafproces, omdat hij geen rechtstreekse schade lijdt ten gevolge van het strafbare feit.

De verzekerde is niet verplicht te claimen bij zijn schadeverzekeraar. Soms is een beroep op de verzekering ongunstig wegens verlies van de no claim korting.

22. Invloed van een uitkering van het Schadefonds Geweldsmisdrijven

Het Schadefonds Geweldsmisdrijven treedt, als het een definitieve uitkering doet aan de benadeelde, van rechtswege in de rechten van de benadeelde die deze ter zake van de

door hem geleden schade tegenover derden heeft (art. 6 lid 3 Wet schadefonds geweldsmisdrijven). Maar vaak doet het Schadefonds een voorlopige uitkering onder bepaling dat het slachtoffer het door de veroorzaker betaalde bedrag aan het schadefonds terugbetaalt. Per saldo wordt dan dus geen uitkering gedaan door het Schadefonds. Dan is van subrogatie geen sprake. In dit geval is er geen grond de uitkering van het Schadefonds in mindering te brengen op de civiele vordering tegen de verdachte.

a. Zie HR 20 april 2004, LJN AO3452 en HR 22 mei 2007, LJN BA0872, in beide gevallen met name de CAG.

23. BTW

Kan, bij diefstal ten laste van een ondernemer, deze ondernemer jegens de dief aanspraak maken op vergoeding van de BTW? In de regel niet, omdat over gestolen goederen geen BTW hoeft te worden betaald. Dit kan anders zijn als kasgeld is gestolen (gemaakte omzet waar de klant wel al BTW over heeft betaald) of indien de onrechtmatige daad bestaat uit een delict als oplichting of flessentrekkerij (niet nakomen van koop – of huurovereenkomsten) en de schadevergoeding in wezen inhoudt dat de verdachte alsnog de overeenkomst nakomt (koop- of huurprijs betaalt).

a. Levering of dienst?

Het gaat er om of een schadevergoeding kan worden aangemerkt als vergoeding voor een tegenprestatie (levering of dienst, in de zin van art. 1 van de Wet op de omzetbelasting 1968).

Wil daarvan sprake zijn, dan dient tussen enerzijds de activiteit van de ontvanger van de schadevergoeding en anderzijds de schadevergoeding een voldoende rechtstreeks verband te bestaan. Uit de fiscale rechtspraak blijkt dat in beginsel geen BTW-heffing aan de orde is wanneer de schadevergoeding voortvloeit uit een onrechtmatige daad.

b. Oplichting, flessentrekkerij

Soms bestaat het strafbare feit in wezen uit het niet-nakomen van een overeenkomst. Dit kan zich voordoen bij oplichting (art. 326 Sr) en flessentrekkerij (art. 326a Sr). De schadevergoeding komt dan neer op nakoming (betaling) van de overeenkomst. In dit geval is de schadevergoeding ter compensatie van gemiste omzet onderhevig aan BTW-heffing en dient de schadevergoeding mede de door de ondernemer af te dragen of reeds afgedragen BTW te omvatten.

24. Proceskosten

Art. 592a Sv luidt als volgt:

Aanbevelingen civiele vordering en schadevergoedingsmaatregel

“Indien een benadeelde partij zich in het geding heeft gevoegd, beslist de rechter die een uitspraak als bedoeld in artikel 333 of 335 doet, over de kosten door de benadeelde partij, de verdachte en, in het in artikel 51g, vierde lid bedoelde geval, diens ouders of voogd gemaakt en ten behoeve van de tenuitvoerlegging nog te maken.”

In beginsel wordt de partij die in het ongelijk wordt gesteld, veroordeeld in de kosten van de wederpartij, maar de kosten mogen geheel of gedeeltelijk worden gecompenseerd indien partijen over en weer op enkele punten in het ongelijk zijn gesteld. Ook kan de rechter de kosten die nodeloos werden aangewend of veroorzaakt, voor rekening laten komen van de partij die deze kosten aanwendde of veroorzaakte. (art. 237 lid 1 Rv).

a. Wat zijn kosten?

Hieronder kunnen worden begrepen: kosten van rechtsbijstand, afschrift van processtukken (HR 17 februari 1998, NJ 1998, 449, rov. 7.1), aangetekende verzending, reis- en verletkosten om de zitting bij te wonen. Voor het laatste staan standaardtarieven in art. 11 van het Besluit tarieven in strafzaken 2003.

b. Kosten van rechtsbijstand; liquidatietarief

In HR 29 mei 2001, NJ 2002, 123 met noot Cleiren wordt overwogen: “Een redelijke uitleg van art. 592a Sv brengt dan ook mee dat bij de begroting van de daar bedoelde kosten dezelfde maatstaf wordt gehanteerd als in civiele procedures. Dit houdt in dat ter zake van de kosten als bedoeld in artikel 56 Rv een vergoeding wordt toegekend op de voet van het in art. 56 e.v. Rv bepaalde en dat eventuele verdere, aangetoonde kosten van rechtsbijstand met inachtneming van het bepaalde in art. 57, zesde lid, Rv voor vergoeding in aanmerking kunnen komen. (...) Opmerking verdient dat de wettelijke voorschriften met betrekking tot de motivering van rechterlijke uitspraken zich niet uitstrekken tot de daarin opgenomen beslissing omtrent het bedrag der kosten noch tot de vaststelling van wat tot die kosten moet worden gerekend (...).”

De in dit arrest genoemde artikelen uit het Wetboek van Burgerlijke rechtsvordering zijn in het huidige Wetboek verplaatst naar art. 237 e.v.

De Hoge Raad heeft in het zojuist aangehaalde arrest dus bepaald dat in de voegingsprocedure in het strafproces, net als in civiele procedures, het proceskostensysteem van het Wetboek van Burgerlijke rechtsvordering kan worden toegepast. In beginsel kan dus het liquidatietarief worden toegepast.

Maar het staat de rechter vrij om van het liquidatietarief af te wijken, aldus HR 26 februari 2002, LJN AD8866 waarin het hof een hoger bedrag had toegekend dan voortvloeide uit het liquidatietarief en was uitgegaan van een uurtarief van de advocaat van 300 gulden. Immers aldus de HR: “Het Liquidatietarief is geen recht in de zin van art. 79 RO, maar slechts een de rechter niet bindende richtlijn (...), nog daargelaten dat deze richtlijn zich niet steeds leent voor directe toepassing op de door een raadsman verrichte werkzaamheden ten behoeve van de benadeelde partij die zich in het strafproces heeft gevoegd.”

c. Kosten rechtsbijstand zijn geen rechtstreekse schade. Zij blijven buiten de schadevergoedingsmaatregel

De hierboven onder *b* bedoelde kosten van rechtsbijstand vormen geen schade die rechtstreeks is geleden door het strafbare feit. Indien de benadeelde partij deze kosten vordert als onderdeel van de schade, moet zij in zoverre niet-ontvankelijk worden verklaard. Zij kunnen echter wel worden toegewezen als proceskosten.

De strafrechter moet ingevolge art. 592a Sv beslissen over de kosten door de partijen gemaakt en ten behoeve van de tenuitvoerlegging nog te maken, welke beslissing ingevolge art. 361 lid 6 Sv in het vonnis/arrest moet worden opgenomen. Gelet op de aard van die kosten staat het de rechter in hoger beroep

Aanbevelingen civiele vordering en schadevergoedingsmaatregel

vrij voor wat de verwijzing in die kosten betreft een hoger bedrag in aanmerking te nemen dan het bedrag van de in eerste aanleg toegewezen kosten.

Wat betreft de schadevergoeding (rechtstreekse schade): de benadeelde partij mag in hoger beroep niet alsnog schadeposten opvoeren die zij niet in eerste aanleg had opgevoerd en zij mag evenmin de in eerste aanleg opgevoerde posten in hoger beroep verhogen.

Omdat kosten van rechtsbijstand (voor zover zij proceskosten zijn) geen rechtstreekse schade vormen, kunnen zij niet in aanmerking worden genomen bij de oplegging van de schadevergoedingsmaatregel. Zie voor dit alles HR 18 april 2000, NJ 2000, 413.

d. Kosten rechtsbijstand als deel van de schade

Ingevolge art. 6:96 lid 2, b en c, BW vallen onder vermogensschade ook redelijke kosten tot vaststelling van schade en aansprakelijkheid, alsmede redelijke kosten ter verkrijging van voldoening buiten rechte. In redelijkheid gemaakte kosten van deze aard maken deel uit van de (rechtstreekse) schade die door het strafbare feit is toegebracht en kunnen dus als zodanig worden gevorderd, ook in het kader van een voeging in het strafproces.

Echter dit geldt blijkens art. 6:96 lid 2, slot, BW niet voor zover die kosten van rechtsbijstand als proceskosten zijn aan te merken; dan zijn krachtens art. 241 Rv de regels betreffende proceskosten van toepassing zijn.

Art. 241 Rv luidt: *“Terzake van verrichtingen waarvoor de in de artikelen 237 tot en met 241 bedoelde kosten een vergoeding plegen in te sluiten, zoals die ter voorbereiding van de gedingstukken en ter instructie van de zaak, kan jegens de wederpartij geen vergoeding op grond van artikel 96, tweede lid, van Boek 6 van het Burgerlijk Wetboek worden toegekend, maar zijn alleen de regels betreffende proceskosten van toepassing.”*

Het enkele door een rechtskundig adviseur op grond van het strafdossier overleggen met de cliënt/het slachtoffer en het vervolgens opstellen en indienen van een voegingsformulier kan niet worden gezien als kosten in de zin van art. 6:96 lid 2, b en c, BW maar valt volledig onder de regels voor proceskosten.

e. Kostenveroordeling in geval van niet-ontvankelijkverklaring benadeelde partij

Onder de vigeur van de wettelijke regeling van de kostenveroordeling in art. 337 (oud) Sv heeft de Hoge Raad bepaald dat “niet-ontvankelijkverklaring of onbevoegdverklaring te dezen moet worden gelijkgesteld met ontzegging der vordering”(HR 28 april 1964, VR 1964, 97).

Het is echter de vraag of de Hoge Raad dit uitgangspunt nog hanteert onder de huidige wet. In HR 23 november 2010, LJN BM9405, rov. 3.6 overweegt hij:

“3.6. Anders dan het middel kennelijk tot uitgangspunt neemt, brengt een niet-ontvankelijkverklaring als de onderhavige niet zonder meer mee dat de benadeelde partij zelf de kosten moet dragen die zij heeft moeten maken ten behoeve van de voeging in het strafproces. De beslissing om in een zodanig geval – waarbij is bepaald dat de benadeelde partij haar vordering slechts bij de burgerlijke rechter kan aanbrengen – de verdachte te verwijzen in de door de benadeelde partij gemaakte kosten, behoeft nadere motivering. Die motivering ontbreekt in het onderhavige geval. Het middel klaagt hierover terecht.”

De HR motiveert zijn standpunt niet. Zijn beslissing komt er op neer dat bij een niet-ontvankelijkverklaring op de grond dat de vordering niet eenvoudig genoeg is voor behandeling in het strafgeding, een veroordeling van de verdachte in de kosten niet uitgesloten is, maar dan wel gemotiveerd moet worden. Kennelijk denkt de HR aan compensatie van kosten dan wel veroordeling van de verdachte in de kosten. A-G Jörg maakt – kennelijk vanuit de gedachte dat een proceskostenveroordeling degene treft die roekeloos of in het wilde weg procedeert – een onderscheid tussen de verschillende gronden voor niet-ontvankelijkheid: geen kostenveroordeling van de verdachte indien de niet-ontvankelijkheid materieel neerkomt op afwijzing van de vordering (in geval van vrijspraak) of indien geen sprake is van rechtstreekse

schade. Wel kan er aanleiding zijn voor zodanige kostenveroordeling bij een proceseconomische niet-ontvankelijkverklaring (niet eenvoudig), waarbij als vertrekpunt mag gelden dat in de strafrechtspraak juist houding of gedraging van de verdachte aanleiding geven voor een civiele voeging (CAG nr. 10-12). Tegelijk kan de opstelling van de verdachte ook tot gevolg hebben dat binnen het strafproces niet op de civiele vordering kan worden beslist.

Een kostenveroordeling van de benadeelde partij enkel omdat de vordering niet eenvoudig genoeg werd geacht, lijkt niet voor de hand te liggen.

25. Schadevergoedingsmaatregel

De schadevergoedingsmaatregel is een strafrechtelijke maatregel waarmee de verdachte wordt veroordeeld om schadevergoeding ten behoeve van het slachtoffer te betalen aan de staat (art. 36f Sr). De rechter stelt binnen de grenzen van art. 24c Sr vervangende hechtenis op niet-betaling door de verdachte (art. 36f lid 7 Sr). De maatregel wordt ten uitvoer gelegd namens het Openbaar Ministerie door het Centraal justitieel incassobureau (CJIB) (art. 572 Sv). Deze vorm van incasso is succesvol gebleken.

a. CJIB werkt effectief

De benadeelde partij wier vordering wordt toegewezen door de strafrechter verkrijgt daardoor een executoriale titel, welke zij zelf ten uitvoer moet laten leggen volgens de regels van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (art. 554 Sv). Dit kost tijd, moeite en geld. Gebleken is dat incasso door het CJIB vele malen succesvoller verloopt dan wanneer het aan de benadeelde partij zelf wordt overgelaten. Het incassopercentage van het CJIB lag de afgelopen jaren ruim boven 75%.

b. 'Vervangende' hechtenis of jeugddetentie

De rechter die de schadevergoedingsmaatregel oplegt, móet (in zaken tegen meerderjarigen) respectievelijk kán (in zaken tegen minderjarigen) daaraan vervangende hechtenis of jeugddetentie verbinden. Toepassing van de vervangende vrijheidsbeneming heft de betalingsverplichting die ingevolge de maatregel tot schadevergoeding bestaat niet op (art. 36f lid 7 jo. art. 24c en art. 771 lid 2-6 Sr).

De term 'vervangende' hechtenis is daarom eigenlijk niet juist: zij komt niet in de plaats van de betalingsverplichting. Beter zou zijn: hechtenis bij gebreke van betaling of verhaal. De ratio van deze hechtenis is dat de dreiging met dit dwangmiddel de veroordeelde er in veel gevallen toe zal brengen aan zijn verplichtingen te voldoen (21 345, nr. 9, p. 5-6 en HR 20 juni 2000, NJ 2000, 634).

c. De vervangende hechtenis belooft minimaal een dag en maximaal een jaar (art. 24c lid 3) en wordt vastgesteld in gehele dagen, weken of maanden (art. 24c lid 2 Sr). Het maximum van 365 dagen geldt ook wanneer meerdere schadevergoedingsmaatregelen worden opgelegd, dus voor alle schadevergoedingsmaatregelen samen (art. 60a Sr). Als het totaal van de gebruikelijke vervangende hechtenis hoger is dan 365 dagen, moet dit worden beperkt tot 365 dagen welke het beste naar evenredigheid worden verdeeld over de verschillende schadevergoedingsmaatregelen.

d. De vervangende jeugddetentie belooft ten minste één dag en ten hoogste drie maanden (art. 771 lid 6 Sr). Art. 24c en art. 60a Sr zijn niet van toepassing in het jeugdstrafrecht (art. 77a Sr).

e. Zoals boven in nr. 7.a al is aangegeven, kan de schadevergoedingsmaatregel ook worden opgelegd in verband met op de dagvaarding genoemde ad informandum gevoegde strafbare feiten.

26. Voorschotregeling

Vanaf 1 januari 2011 is een voorschotregeling van kracht. Voor zover de veroordeelde niet binnen acht maanden na onherroepelijk worden van het vonnis of arrest heeft voldaan aan de schadevergoedingsmaatregel, keert de staat (feitelijk het CJIB) het resterende bedrag uit aan het slachtoffer dat geen rechtspersoon is (art. 36f lid 6 Sr). Tot 1 januari 2016 geldt deze regeling uitsluitend voor bepaalde gewelds- en zedenmisdrijven.

a. Uitvoeringsbesluit voorschot schadevergoedingsmaatregel

In het Uitvoeringsbesluit voorschot schadevergoedingsmaatregel (Besluit van 24 juli 2010, Stb. 2010, 311; hierna genoemd het Uitvoeringsbesluit) worden de bedoelde gewelds- en zedenmisdrijven limitatief opgesomd. De voorschotregeling vindt vooralsnog (in de jaren 2011 tot en met 2015) alleen toepassing indien de maatregel is opgelegd naar aanleiding van een veroordeling terzake van een van de misdrijven als omschreven in de artikelen 141, 239 tot en met 253, 273f, 287 tot en met 291, 300 tot en met 303, 312 en 317 van het Wetboek van Strafrecht (art. 1 lid 2 Uitvoeringsbesluit).

b. Vanaf 2016 geldt voorschotregeling voor alle misdrijven

Vijf jaar na inwerkingtreding van dit Besluit vervalt de beperking tot de genoemde gewelds- en zedenmisdrijven (art. 5 lid 2 Uitvoeringsbesluit) waardoor de voorschotregeling gaat gelden voor alle misdrijven. Daarbij geldt echter voor andere dan de in het Besluit genoemde gewelds- en zedenmisdrijven een maximum uit te keren bedrag van 5000 euro.

c. Overgangsrecht

De voorschotregeling als opgenomen in het nieuwe zesde lid van art. 36f Sr geldt voor schadevergoedingsmaatregelen die zijn opgelegd bij rechterlijke uitspraak waarbij een veroordeling is gevolgd vanwege een strafbaar feit, en die onherroepelijk is geworden na inwerkingtreding van deze wet (art. IIA van de Wet van 17 december 2009, Stb 2010, 1 zoals gewijzigd door art. XIVa van de Wet van 26 november 2009, Stb 2009, 525).

De voorschotregeling is dus van toepassing op uitspraken die op of na 1 januari 2011 onherroepelijk zijn geworden en waarin een schadevergoedingsmaatregel is opgelegd naar aanleiding van een veroordeling ter zake van een in het Uitvoeringsbesluit aangewezen gewelds- of zedenmisdrijf. In september 2011 heeft staatssecretaris Teeven bekend gemaakt dat hij voornemens is de voorschotregeling met terugwerkende kracht tot 1996 te doen ingaan.

27. Verhouding tussen civiele vordering en schadevergoedingsmaatregel

Formeel gaat het om twee verschillende regelingen. De ene is een civielrechtelijke vordering die aanhangig wordt gemaakt in een strafproces volgens procesregels in het

Aanbevelingen civiele vordering en schadevergoedingsmaatregel

Wetboek van Strafvordering. De andere is een strafrechtelijke maatregel die deel uitmaakt van het sanctiepalet dat het Wetboek van Strafrecht aan de strafrechter biedt.

De overeenkomst is dat zij beide betrekking hebben op de aansprakelijkheid naar burgerlijk recht van de verdachte jegens het slachtoffer voor de door het strafbare feit toegebrachte schade. Het gaat dus om dezelfde schade. Terzake van dezelfde schade kan zowel de civiele vordering worden toegewezen als de schadevergoedingsmaatregel worden opgelegd.

Een civiele vordering kan slechts worden toegewezen indien en voor zover de benadeelde partij een vordering heeft ingediend. De schadevergoedingsmaatregel kan door de rechter ambtshalve worden opgelegd ook indien het slachtoffer geen schadevergoeding heeft gevorderd of om formele redenen niet in zijn vordering kan worden ontvangen.

Civielrechtelijke verjaring van de rechtsvordering leidt tot niet-ontvankelijkheid van de eiser, maar staat niet in de weg aan oplegging van de schadevergoedingsmaatregel.

a. Maatstaven van burgerlijk recht; rechtstreekse schade

Dat de civiele vordering wordt beheerst door het burgerlijk recht, vloeit voort uit haar aard. Voor de schadevergoedingsmaatregel is het bepaald in art. 36f lid 2 Sr.

Voor de civiele vordering geldt dat de benadeelde partij slechts ontvankelijk is indien aan haar rechtstreeks schade is toegebracht door het bewezen verklaarde feit (art. 51f lid 1 en art. 361 lid 2, a Sv). Met betrekking tot de schadevergoedingsmaatregel bepaalt art. 36f lid 2 Sr dat het gaat om “de schade die door het strafbare feit is toegebracht”. Daar staat het woord ‘rechtstreeks’ niet bij. Niettemin komt bij de maatregel slechts die schade in aanmerking die rechtstreeks is geleden door het strafbare feit (HR 18 april 2000, NJ 2000, 413, rov. 3.1.1).

b. Gelijktijdige toewijzing vordering en oplegging schadevergoedingsmaatregel

De rechter moet beslissen op een civiele vordering. Hij mag die beslissing niet achterwege laten ook al legt hij ter zake van dezelfde schade de schadevergoedingsmaatregel op (HR 12 januari 1999, NJ 1999, 246, rov. 4.5).

Gelet op de bedoeling van de Wet Terwee, die ertoe strekt de positie van het slachtoffer in het strafproces te verbeteren, kan en moet de rechter dan zowel de vordering van de benadeelde partij toewijzen als de schadevergoedingsmaatregel opleggen, maar dit uitdrukkelijk doen in de vorm van een alternatieve vergoedingsplicht in de zin dat de verdachte is gekwetten van zijn plicht tot schadeloosstelling van het slachtoffer indien en voor zover hij heeft voldaan aan een van de hem opgelegde wijzen van vergoeding van de door het slachtoffer geleden schade ((HR 12 januari 1999, NJ 1999, 246, rov. 4.6.2 en HR 5 oktober 1999, LJV ZD1560, NJ 1999, 789, rov. 5.2 en 5.3). Dit is anders indien de benadeelde partij te kennen geeft dat zij geen behoefte meer heeft aan toewijzing van haar vordering, zodat zij als ingetrokken kan worden beschouwd (HR 12 januari 1999, NJ 1999, 246, rov. 4.6.3).

c. Civiele vordering verjaard, toch schadevergoedingsmaatregel mogelijk

In het geval van HR 13 juli 2010, LJV BM0912 – een geval van flessentrekkerij - waren de civiele vorderingen verjaard (bij consumentenkoop verjaart de rechtsvordering tot betaling van de koopprijs reeds na twee jaar, art. 7:28 BW). Daarom verklaarde het hof de benadeelde partijen niet-ontvankelijk, maar het legde wel de schadevergoedingsmaatregel op terzake van de niet betaalde koopsom. De HR stemt hiermee in en overweegt:

“3.4. Uit de bewoordingen alsmede de geschiedenis van de totstandkoming van art. 36f Sr volgt dat de in die bepaling bedoelde maatregel een strafrechtelijke sanctie is die los van de beslissing in de voegingsprocedure kan worden opgelegd indien en voor zover de verdachte jegens een slachtoffer naar

burgerlijk recht aansprakelijk is voor de schade die door het strafbare feit is toegebracht. Noch uit de tekst van de wet, noch uit de wetsgeschiedenis vloeit voort dat de mogelijkheid tot het opleggen van de schadevergoedingsmaatregel afhankelijk is gesteld van de opeisbaarheid van het vorderingsrecht van het slachtoffer.”

Voor een goed begrip verdient opmerking dat civielrechtelijke verjaring van een vordering zogenaamde zwakke werking heeft. De rechtsvordering (de mogelijkheid om in rechte een voor tenuitvoerlegging vatbare titel te krijgen) gaat verloren, maar de aanspraak zelf blijft bestaan. Eventuele betaling alsnog door de schuldenaar is dan ook geen onverschuldigde betaling.

28. Hoger beroep

28.1. Ingevolge art. 413 lid 2 Sv moet de advocaat-generaal aan de benadeelde partij die zich in eerste aanleg heeft gevoegd – ongeacht of deze zich in hoger beroep al dan niet opnieuw heeft gevoegd – schriftelijk de dag meedelen waarop de zaak op de terechtzitting wordt behandeld.

Bij verzuim van deze mededeling moet de rechter in hoger beroep in beginsel de zaak aanhouden (HR 14 oktober 1997, NJ 1998, 156).

28.2. Ingevolge art. 421 lid 3 Sv kan de benadeelde partij zich in hoger beroep slechts voegen “binnen de grenzen van haar eerste vordering”. In hoger beroep kan de vordering dus niet worden vermeerderd. Dit brengt mee dat in hoger beroep niet is toegestaan:

- alsnog in eerste aanleg niet gevorderde posten op te voeren en evenmin het bedrag te verhogen van in eerste aanleg wel opgevoerde posten (HR 17 februari 1998, NJ 1998, 449);
- alsnog in eerste aanleg niet gevorderde wettelijke rente te eisen (HR 11 januari 2000, NJ 2000, 217);
- alsnog een in eerste aanleg als pro memorie post opgevoerde schade te concretiseren (HR 29 mei 2001, NJ 2002, 123);
- aanspraak te maken op in eerste aanleg niet gevorderde kosten van rechtsbijstand betreffende de eerste aanleg (vgl. HR 20 maart 2001, NJ 2001, 394). Maar proceskosten in de zin van art. 592a Sv vormen geen rechtstreekse schade en kunnen naar hun aard in hoger beroep wel worden vermeerderd (HR 18 april 2000, NJ 2000, 413).